
P R Æ S I D E N T E R

INDLEDNING

»I Spidsen for Selskabet staar en Præsident; dets Embedsmænd er en Sekretær, en Redaktør og en Kasserer.«

Som Indledning til en Række Enkeltheder udtrykker de nugældende Vedtægter med disse Ord kort og klart, hvorledes Selskabets Styrelse er sammensat. Under Selskabets Plenarforsamling som øverste Myndighed, ledet af Præsidenten og eventuelt repræsenteret ved ham, virker Embedsmændene: Sekretæren, der forbereder og udfører Selskabets Beslutninger, Redaktøren, der forestaar Offentliggørelsen af Publikationerne, og Kassereren, som fører Selskabets Regnskaber. Administrationen af Selskabets Økonomi var tidligt overdraget en Kassekommission, hvis Formand imidlertid ikke blev betegnet som Embedsmand.

I Tidens Løb er der vel sket betydelige Forandringer i de fire nævnte Tillidshverv. Men ethvert af dem indebærer en lang Tradition, der for Præsidentens og Sekretærens Vedkommende gaar helt tilbage til Selskabets Oprettelse. De to andre Hverv blev gradvis til, efterhaanden som Selskabets Virksomhed voksede.

I det følgende skal gives en Redegørelse for, hvorledes de to Tillidshverv, der staar Selskabets Styrelse nærmest, Præsident og Sekretær, er opstaaet, og hvordan de gennem skiftende Personer og under forskellige Vedtægter har naaet deres nuværende Funktioner.

De to senere Embedsposter, Redaktør og Kasserer, vil andetsteds blive gjort til Genstand for Omtale i Forbindelse med Formaalet for deres Virksomhed, Publikationernes Udgivelse og Regnskabsførelsen.

PRÆSIDENTER

I Selskabets 200-aarige Historie har dets øverste Ledelse været betroet 17 Præsidenter, der, med Undtagelse af to kortere Vakancer, har virket uafbrudt gennem hele Perioden. Ved et Gennemsyn af Rækken af Præsidenter gør to karakteristiske Forskelligheder sig straks bemærket. Heraf gælder den ene Præsidenternes Personer. Den første Præsident, J. L. Holstein, var, som Selskabets Medstifter og som Kongens højre Haand i Statstjenesten, selvskreven til denne Post. Dermed var Selskabets Ledelse lagt i Hænderne paa en Adelsmand, der ikke stod i Rækken af de egentlige Videnskabsmænd, men hvis Interesse for Videnskabelighed var upaatvivlelig. Det var netop denne Klasse af Personer, som Selskabet straks knyttede til sig som Æresmedlemmer. Den anden Præsident, Otto Thott, blev da ogsaa af Kongen valgt ud af disses Rækker. I det første Hundredaar indtil 1848 beklædtes Præsidentstolen af en Række fornemme Embedsmænd, hvoraf dog kun en enkelt, A. P. Bernstorff, ikke før Valget havde haft Forbindelse med Selskabet. Denne Periode kulminerede med Kongepræsidenten, Christian VIII, 1838—48. Herefter valgtes Anders Sandøe Ørsted, der vel var en meget fremtrædende Statsmand, men samtidig en af de største indenfor dansk Videnskab. Fra den Tid valgtes Præsidenten altid blandt Selskabets egne Medlemmer, uden Hensyntagen til andet end videnskabelige Kvalifikationer. — Den anden iøjnefaldende Artsforskel i Præsidentrækken gælder Funktionstiden. I en lang Aarrække af Selskabets første Tid fandtes ingen Lovgivning indenfor Selskabet, og det betragtedes som en Selvfølge, at Hvervet for den kongevalgte Præsident var livsvarigt, saa længe han var i Kongens Naade (jvfr. Otto Thotts Afskedigelse 1770). Men ogsaa efter at Selskabet i 1776 havde faaet egne Love, ifølge hvilke det selv hvert andet Aar skulde vælge en Præsident, fandt Genvalg bestandig Sted. Selv om Funktionsperioden senere forandredes, har denne Praksis været Tradition lige op til vor Tid. Med Vilhelm Thomsens Død i 1927 begyndte imidlertid en Periode, i hvilken der, uden at det var paabudt i Vedtægterne, en Tid har været Præsidentskifte hvert femte Aar og samtidig en Vekslen af Præsidenter fra de to Klasser. — Desuden findes indenfor Præsidentrækken en tredie Forskel, som ovenfor er berørt, men som ikke kan ses af Præsidentlisten. I Tiden før Selskabets første Love 1776 approberede Christian VI først Selskabets Oprettelse med J. L. Holstein som Præsident, og i 1763

udnævnte Frederik V den nye Præsident Otto Thott. Med Reskriptet af 5. Oktober 1774 forbeholdt Kongen sig selv at udnævne Præsidenten, men i et nyt Reskript den 18. Januar 1776 blev denne Ret overdraget Selskabet, og derpaa optaget som Lov i Vedtægterne samme Aar. Siden da har Selskabet staaet frit ved Valget af Præsident.

1. JOHAN LUDVIG HOLSTEIN 1742—63

Blandt Selskabets Præsidenter har vel næppe nogen haft større Magt og Myndighed end den første, *Johan Ludvig Holstein* (Portræt S. 5). Medens Præsidenterne i Almindelighed godkendte Selskabets Beslutninger, faar man af Mødeberetningerne fra J. L. Holsteins Præsidenttid et stærkt Indtryk af, at det i vigtigere Sager var ham, der traf Afgørelserne, som Medlemmerne sluttede sig til. Denne Afhængighed havde flere Aarsager. I 1735 var han blevet udnævnt til Oversekretær i Danske Kancelli, et Embede, som han ogsaa under der følgende Konges Regering sad inde med til sin Død i 1763. Faa Statsministre har formentlig været paa en mere fortrolig Fod med deres Konge, end J. L. Holstein var det med Christian VI. Da Kongen yndede at afgøre sine Forretninger skriftligt, bærer en lang Række Breve fra ham til J. L. Holstein Vidnesbyrd om denne gensidige Fortrolighed¹. Ikke alene drøftedes Embedsforretninger, der var henlagt under Holstein, men ogsaa for Holsteins personlige Forhold interesserede Kongen sig. Desværre findes ikke mange af J. L. Holsteins Breve bevaret²; de kunde formentlig bl. a. have givet værdifulde Oplysninger vedrørende Selskabets Oprettelse. Trods det nære personlige Forhold kan der dog ikke være Tvivl om, at J. L. Holstein har været ganske afhængig af Kongen, en Tid ogsaa økonomisk³. Paa den anden Side har Holstein ved sin store Indflydelse i sine betydelige Embeder gjort mange afhængige af ham selv. Han var ingen lærd Mand; men bl. a. som Præsident i General-Kirke-Inspektionskollegiet, som Patron for Universitetet og Skoleherre paa Herlufsholm viste han sin Interesse for Kultur og Oplysning. Skønt tyskfødt blev han efterhaanden helt dansk, et Forhold, der naturligvis var af stor Betydning ogsaa for Selskabet. Det er tidligere vist (S. 2), hvorledes J. L. Holstein i 1739 gav Anledning til Oprettelsen af Mønt- og Medaillekommissionen og bestandig virkede som Formidler mellem Kongen og Kommissionen. Det er ligeledes omtalt, at Holstein i Sommeren 1742 mere end nogen anden ved sit Initiativ var virksom for Oprettelsen af et lærd Selskab, hvilket førte til Hans Grams Forslag og Selskabets Stiftelse i November 1742. Mønt- og Medaillekommissionen havde holdt Møder i J. L. Holsteins Palæ i Stormgade (nu Nr. 10), og her begyndte det nyoprettede Selskab ogsaa sine Møder.

I Hans Grams Forslag 1742 omtales i § 2, anden Post, som noget af det, der var nødvendigt for Selskabets Fremgang: »En Præses af Myndighed, der Self er Elskere

¹ H. F. Rørdam, *Hist. Saml.* II—III. Kbh. 1896—98.

² I Selskabets Arkiv findes intet af Holstein.

³ Jvfr. L. Koch, *Kong Christian den Siettes Historie.* Kbh. 1886. S. 33.

og nidkiær Befordrere af bem^{te} Studiis.« Og i § 3 udtalte Gram: »Hvad den *første* og *anden* Post anbelanger, da blifver vel derom ikke nogen Tvivl, at jo begge kunde vorde at forhaabe.« Det første Møde blev ledet af J. L. Holstein i hans Hus. Det konstateredes her, at Forslagets § 3 havde sin Rigtighed, »da mand allerede har Hs Majesteets naadigste approbation og ligeleedes en saadan Præses som i den 2den Postes anden punct [§ 2, anden Post] oimeldes«. Endvidere blev det vedtaget, at »Samlingerne kunde holdes om Vinteren hver 14de Dag eller saa ofte Præses efter omstændighederne fandt for got, og om Sommeren naar Præses behagede«. Der var ikke, hverken i Grams Forslag eller i Beretningen om det stiftende Møde, nævnt noget Navn paa en Præsident; men ingen har været i Tvivl om, at J. L. Holstein var den rette Mand paa den ærefulde Post. I de følgende Møder omtales Holstein stadig som Hs Excellence, men intetsteds som Præses eller blot som Leder af Mødet. Først i det kgl. Reskript af 11. Januar 1743 omtales »Eders jevnlig-holdende forsamlinger, under din Geheime Conferentz Raad von Holsteins præsidio og direction«. I Protokollen ses Navnet »Hs Excellence Presidenten« (eller Præses) først at være blevet almindeligt omkring Begyndelsen af Aaret 1749.

Det er nævnt, at Møderne holdtes i J. L. Holsteins Hus. Det betragtedes derfor ogsaa som nødvendigt, at Holstein selv var til Stede, for at Møder kunde holdes. Af Protokollen ses ikke saa faa Aflysninger paa Grund af Præsidentens Fraværelse. Aarsagen til Fraværelsen stod ofte i Forbindelse med Tjeneste hos Kongen. Om Sommeren, naar Præsidenten var paa Landet, holdtes Møder kun een Gang om Maaneden hos Holstein, de øvrige hos Otto Thott. Undertiden, naar Holstein maatte følge Kongen paa Rejser, kunde Afbrydelsen være af længere Varighed, saaledes f. Eks. 4 Maaneder i 1748 paa Grund af Rejse til Holsten, 4 Maaneder i 1749 for Rejse til Norge og atter i 1759 og 1760 ved Kongens Rejser til Holsten. I de sidste Aar af Holsteins Levetid blev Møderne undertiden afløst paa Grund af Præsidentens Svagelighed. I Oktober og November 1756 afløstes Møderne, »efterdi hans Excellences Gaard stød i Bygning«.

I alle vigtige Sager Selskabet vedrørende forhandlede Holstein direkte med Kongen, og Selskabet modtog derpaa de kongelige Resolutioner som Kendsgerninger. Ved Valg af ordentlige og ikke mindst af overordentlige Medlemmer udgik Forslag meget ofte fra Holstein, og som nævnt andetsteds var adelig Ungdom velset i hans Hus og blev derfor undertiden indlemmet i Selskabet, selv om Holstein ogsaa havde Øje for Nødvendigheden af en Begrænsning af Medlemstallet af Hensyn til den til Medlemskabet knyttede Ære.

De første Aar af sin Præsidenttid glemte Holstein ikke, hvad der gav Anledning til Oprettelsen af Selskabet. Mønt- og Medalleværket havde stadig hans store Interesse, og Forslag til nye Medailler og Forhandlinger derom tog han Del i. Særlig skal nævnes, at Holstein i Februar 1748 stillede Forslag om en Mindemedaille for Hans Gram, som snart efter udfærdigedes. Ikke mindst ved Udførelsen af Minde-Jetons, hvortil Holstein i 1743 stillede Forslag, søgte han at behage Kongen. Sagen faldt imidlertid ret uheldig ud og behandledes fra Midten af 1750erne ikke mere af Selskabet. Ogsaa

det til Selskabet overdragne Værk om Christian VI's Rejse til Norge søgte Holstein at faa bragt til Udgivelse, men forgæves.

Der er under Omtalen af Vedtægterne (S. 98 ff.) gjort udførlig Rede for de Forsøg paa Opstilling af en Plan og af visse Love for Selskabet, som blev gjort, først af Chr. Hee i 1749 og 10 Aar senere, efter Holsteins gentagne Opfordringer, ligeledes af Hee. I Forslaget 1759 er intet nævnt om Selskabets Styrelse overhovedet. Trods det af Hee indsendte Forhandlingsgrundlag blev der dog ikke i Holsteins Tid vedtaget nogen Lov for Selskabet.

Ogsaa paa andre Omraader ses Holsteins Initiativ og hans Interesse for at befæste Selskabets Navn i den videnskabelige Verden. Saaledes beretter Mødeprotokollen om Mødet den 7. Januar 1754 følgende: »Dernest blev og noget af hans høygr: Excellence talt om et slags lærde aviser, som kunde komme fra Societetet, men ingen Conclusion taget siden en og anden fandt en hoben Obstacula derved, og maatte derfor tages i nærmere Overveielse.« En saadan lærd Avis fandtes vel allerede i »Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager«, men den ansaas ikke for at være Opgaven værdig. Det er sandsynligt, at de af Videnskabernes Selskab i Göttingen udgivne »Gelehrte Anzeigen«, der endnu udkommer (203. Aargang), har tjent som Forbillede for Holstein¹. Denne Opgave var Holstein imidlertid ikke i Stand til selv at realisere, og her maatte han bøje sig for den »hoben Obstacula«, der fremkom fra de Medlemmer, der skulde paatage sig Arbejdet dermed². Men uden Resultat blev J. L. Holsteins Initiativ dog paa ingen Maade. Uden at det omtales i Protokollen, maa der kort Tid efter have været en Forhandling om Selskabets Udgivelse af en Almanak eller historisk Kalender. Dette ses af, at der i Selskabets Samling den 20. Januar 1755 »blev oplæst 11 Poster om Vægt og Maal etc. som Etatsraad Luxdorff formeente kunde indføres i den Almanak, som man agter at udgive fra Societetet, hvilke Poster fandt Biefald«. I December 1757 besluttedes det at begynde Oplæsningen af den historiske Kalender, »som Societetet maae udgive«. Oplæsningen begyndte straks, men det trak ud med Udgivelsen, som først kom i Gang i 1760. »Dansk Historisk Almanak« blev herefter udgivet af Selskabet indtil 1782. Den indeholdt bl. a. flere historiske og litterære Artikler af J. Langebek. — Det er ogsaa muligt, at Holsteins Idé enten skyldtes eller foranledigede den i 1756 paabegyndte Udgivelse af »Efterretninger om nye Bøger og lærde Sager i Danmark og Norge etc.«, der udkom maanedlig, men ophørte allerede det følgende Aar³.

Et andet Forslag, der den 9. Juli 1755 fremsattes af J. L. Holstein, gik ud paa at udgive Selskabets Historie. Heller ikke denne Sag kunde Holstein selv virkeliggøre, og Hielmstjerne, til hvem Holstein henviste Udarbejdelsen deraf, undskyldte sig og udtalte Ønsket om »at en der havde meget større imagination og en habilere Pen end ieg, vilde paatage sig dette Arbejde, i fald det skulde synes tienligt at gjøre Alvor

¹ Jens Møller i Mnemosyne. Bd. IV. Kbh. 1833. S. 53 f.

² Jens Møller nævner: »Rimeligviis var det atter Mølmann, som af Frygt for nyt Arbeide opdyngede Vanskeligheder.«

³ Chr. Molbech: Selskabets Historie 1742—1842. S. 132 f.

der af«. Herved blev det imidlertid, og Selskabet gik derved Glip af at faa en førstehaands Redegørelse for Oprettelsen og de første Aar, der kunde være saa meget mere paakrævet, som Forhandlingsprotokollerne var kortfattede og mangelfulde og blev det mere og mere netop fra omkring Tidspunktet for Holsteins Forslag.

Ved flere Lejligheder ser man Holsteins Interesse, især for Naturvidenskaben, træde frem (jvfr. S. 242), bl. a. ved Udsendelsen fra Selskabet af naturkyndige til fremmede Lande, og ved at sende Instrumenter o. l. til Personer, der var i Stand til at observere. Som et Eksempel skal her kun refereres Protokollen for et Møde den 6. December 1756: »Ligeledes proponeerede Hans Excellence Præcis, at som hans Majestæt havde resolveret at sende adskillige Missionarius til Westindien, saa kunde dem ved den Leylighed gives en slags Instrux med, om allehaande physiske, botaniske, og deslige Observationer at gjøre, og blev Professor Kratzenstein anmodet til neste Samling at have denne Instrux færdig siden Skibet laae Seiglfærdig. Ligeledes proponeerede ieg [Hielmstjerne], om det ey var best at Societetet skrev et Brev til Hr. Gouverneuren, for at beede ham være dem behielpelig, i alt hvad som dependeerte af ham, hvilket blev agreeeret. Ligeledes proponeerte hans Excellence Præcis, at som hans Majestæt efter Princens af Maroccos Forlangende vilde sende en af sine Gartnere derover paa nogle Aar, om han da ey ved den Leylighed kunde instrueres, at gjøre en Samling af Urter og Gevexter, hvortil han kunde instrueres af Justitzraad Buchwaldt, hvilket af samtlige Membrum blev holt for at kunde være baade nyttigt og Curieux.«

Enevældigt uden Love af nogen Art styrede J. L. Holstein Selskabet gennem 20 Aar. Han kom derved til i Selskabets første Aar og Opvækst at sætte et stærkt personligt Præg paa alle dets Foretagender, Møder, Forhandlinger, Beslutninger, Valg o. l., og gav derved Selskabet en Ballast af stor Betydning for dets videre Kurs i den følgende vanskelige Periode. Med Præsidentens Alder og svigtende Kræfter syntes der ogsaa at indtræde en Svaghedsperiode for Selskabet. Det stærke Initiativ forsvandt, Publikationerne udkom sjældnere, og Møderne forsømtes. Saaledes refereres f. Eks. i Protokollen for Mødet den 6. December 1762: »Fra April Maaned til December vare vi ey samlede i Societetet, formedelst Kongens Reise til Holstein, og fordi der indtet var forefaldt, som udfordrede nogen Samling, saalenge Kongen og Præces var paa Landet, som kom her til Byen sidst i November.«

Den 24. Januar 1763 overværede J. L. Holstein for sidste Gang et Møde i Selskabet. Hielmstjerne fremlagde Selskabets Regnskab, der blev kvitteret af Præsidenten, samt et andet Regnskab, »som hans Excellence Præcis med sine Bilaggere beholt hos sig til at giennemlæse«. Om det næste Møde blev følgende indført i Forhandlingsprotokollen: »Efter at Videnskabernes Societetets berømmelige og høytelskte Præces ved døden er afgang den 29 Januarii, og hans Excellence Hr: Geheimeraad Thoth, igien var af hans Majestæts udnævnt til Præces, forsamledes Societet hos hans Excellence den 18 Februarii da hans Excellence holt en Tale, som var afpasset paa hans salig Formand, paa de illustre Membra som vare døde, og paa nærværende Membris. Hvorpaa Secretairen holt et udtog af en Eloge over Societetets Sl: Præces, og en Lyk-

ønskning til nu værende Præcis.«¹ Ifølge Luxdorps Dagbøger 2. Februar 1763 gjorde Luxdorph selv en Gravskrift over Holstein, trykt i Adresseavisen 1763, Nr. 19, i hvilken Holstein omtaltes som »et trofast Raad for Kongerne, Kirkens Forsvar, Folkets Tolk, faderløses Trøst, et Gærde for det onde«, og »hans Levned var en bestandig Lærdom, naar den erindres og følges, vil det gaa Landet vel«. Som andetsteds omtalt (S. 60 f.) vedtoges det i Mødet 18. Februar 1763 at lade slaa en Medaille for J. L. Holstein. Medaillen, der først blev færdig i 1766, havde Indskriften (oversat fra Latin): »Offergave til Kongens Ven, Musernes og alle Goders Befordrer, hvis Liv var stadig Dyd.«

2. OTTO THOTT 1763—70

Udover det foran nævnte Referat fra Mødeprotokollen om Samlingen den 18. Februar 1763 findes endnu en Beretning om dette Møde i et Brev af samme Dato fra Jacob Langebek til Assessor i Antikvitetskollegiet i Stockholm, Nils Reinhold Brocman². Heri meddeles bl. a.: »Det er vel allerede bekiendt, at vores fornemste Stats Minister den gamle Greve Holstein ved Døden er afgangen, og vor berømte Geheime Raad Tott er af Hans Maiest. igien indsat udi alle de Charger, som den Sal. Greve indehavde. Ved hvilket Ombytte, man formoder, at Studeringer og Videnskaber hos os ikke har tabt meget. Denne Herre haver købt sig et Palais paa den store Plads, som kaldes Hallands Aas, og opfører en ny og anseelig Bygning til sit Bibliotek. Vi har i denne Aften første gang været samlede hos ham som Præses for Videnskabernes Societet, og fundet megen Opmuntring af hans holdne Tale.«

Otto Thott, der nu med kongelig Udnævnelse overtog Ledelsen af Selskabet, havde allerede siden de første Aar af Selskabets Levetid været dets Æresmedlem, og var saaledes vel kendt med dets Møder og Forretninger. Adskillige Møder, især i Sommer-tiden, var ogsaa tidligere afholdt i hans Hus. Det viste sig imidlertid hurtigt, at Thott ikke var i Stand til at standse den begyndende Nedgang i Selskabets Virksomhed. Selv om han ved sin Lærdom var bedre kvalificeret til Præsidenthvervet end J. L. Holstein, manglede han noget af dennes Evne og Myndighed til at styre og sætte Arbejde i Gang. Desuden forhindrede hans mange Hverv ham i at tage Del i Selskabets Arbejde. Saaledes nævnes det i Indledningen 1777 til »Skrifterne« Bd. XI, at »dets forrige aldrig forglemte Præses [Thott] tillod de mange og vigtige Forretninger i hans høye Embede ikke at bivaane de ugentlige Møder«. Dette fremgaar tillige af Præsenslisterne ved Omtalen af Selskabets Møder i Luxdorps Dagbøger. Allerede i hans første Funktionsaar 1763 aflystes Møderne fra April til November »efterdi Kongen reiste paa Landet, og Conseillet heerefter om Fredagen holdes paa Fredens-

¹ Henr. Hielmstjerne, Udkast til en Lov-Tale over Joh. Ludv. Holstein, Greve til Lethreborg, tilligemed en Lykønskning til Geheimer. Otto Thott, oplæst i Vidensk. Soc. 18. Febr. 1763. Kbh. 1766. [Med kobberstukne Medailler.]

² H. F. Rørdam, Breve fra Jacob Langebek. Kbh. 1895. S. 363 f.

borg«. For Aarene 1764—66 mangler Referat af Møderne ganske. Af Luxdorps Dagbøger fremgaar imidlertid, at Møder har været holdt, men maaske noget uregelmæssigt. Da Mødeberetningen igen fortsætter i 1767, ses det, at flere Møder er blevet afsagt. Paa et Tidspunkt i 1768 aflystes Møder af Mangel paa noget at oplæse. Det samme var Tilfældet Maj—Juli i 1770. Ogsaa Thotts Svagelighed lagde Hindringer i Vejen. Saaledes meddeler Protokollen f. Eks. under 24. Februar 1769: »Formedelst Grevens Upasselighed blev Societetet til nærmere Tilsigelse udsadt, og ey holt førend sidst i May«. ¹ Med Publikationernes Udgivelse gik det ogsaa langsomt. Allerede i December 1763 beklagede Hielmstjerne sig over, at man »ey havde Piecer til at udgiøre over et halvt volumen«, og der gik 5 Aar mellem hvert Bind i disse Aar. — En Spore til fortsat Virksomhed af blivende Betydning blev udefra givet Selskabet midt i denne tiltagende Nedgang, og det kan ikke anses for usandsynligt, at Thott selv har staaet bag dette. Med kgl. Reskript af 25. December 1767, paraferet af Thott, skænkede Kongen »af særdeles Omhue for Videnskabernes Fremgang og bestandige Floer« en Sum paa 8000 Rd. til Selskabet, »at I herefter aarligen skal udsette 3 Præmier, hver paa 100 Rdlr. for 3 af de beste Afhandlinger, som til Eder maatte indkomme over visse af Eder udsøgte og i forveyen offentlig foresatte Materier udi Historien, Physiqlven og Mathematiquen og derhen henhørende Videnskaber.« Denne vigtige Sag vil andetsteds blive nærmere omtalt, og ligeledes den Kendsgerning, at Otto Thott ved sit Testamente af 1782 skænkede Selskabet 2500 Rd. til et lignende Formaal (jvfr. S. 590).

I Slutningen af Aaret 1770 indtraf en Katastrofe for Selskabet, der blev saa meget alvorligere, fordi man endnu syntes at være ganske afhængig af en Præsident som Samlingspunkt. Efter at Struensee havde tiltaget sig Magten, blev Otto Thott den 27. December 1770 afskediget fra alle sine Embeder, dermed ogsaa fra Præsidenthvervet i Selskabet. Uden Præsident og Mødelokaler gik Selskabet under disse Forhold sin Opløsning i Møde. Indtil Februar 1775 holdtes ingen Møder i Selskabet, dog med Undtagelse af ganske enkelte Samlinger hos Hielmstjerne til Drøftelse af Prisopgaver og deres Besvarelser, og i Tiden indtil Marts 1776 stod Præsidentstolen ledig. Men i Stedet for at se en hurtig Afslutning paa Virksomheden, fik Selskabet faa Dage efter Otto Thotts Fald en ny Impuls til fortsat Liv. Med Kabinetsordren af 4. Januar 1771 (S. 108) blev det befalet Selskabet (og Universitetet) at udfærdige en Plan for en fremtidig Virksomhed, men, efter Regeringens udtrykkelige Ønske, uden nogen Præsident. Hielmstjerne, Selskabets Sekretær, og den eneste tilbageværende af Selskabets Stiftere, tog nu Ledelsen i sin Haand. Ved den derpaa følgende skriftlige Votering om en saadan Plan for Selskabets Indretning var Spørgsmaalet om en Præsident, selv under denne intime Form for Behandling af Sagen, saa grundig ladet ude af Betragtning, at kun eet enkelt Medlem, C. Friis Rottbøll, i sit Votum dristede sig til at bemærke følgende: »For at sette Selskabets Samlinger i gang og alt i Virksomhed maa det have en Director, denne kunne som i Stockholm vexle hver aar eller $\frac{1}{2}$ aar

¹ Af Luxdorps Dagbøger fremgaar imidlertid, at der i hvert Fald har været holdt to Møder i Marts og to i April (E. Nystroms Udgave, Bd. I. S. 363 f., 366).

OTTO THOTT

Malet af Ulrik Ferdinand Beenfeldt
Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.

og tages en gang af den eene, en anden gang af den anden Classe.«¹ Da det i Selskabets hidtidige Tilværelse havde vist sig, i hvor høj Grad Selskabet var afhængigt af en styrende Præsident, kunde det ikke undgaas, at der i den af Hielmstjerne paa Selskabets Vegne underskrevne Forestilling til Kongen af 6. Marts 1771 (S. 117 ff.) blandt de Poster, som fandtes nødvendige for at naa det ønskede Maal for Selskabet, ogsaa var følgende: »Da Deres Majestet ey finder for got, at Societetet skal have nogen bestandig Præsides, vil det dog være fornøden, at de af deres egne Membris vælge sig aarlig en Director, som kand holde god Orden i alle Ting, lade Societetet tilsige, føre Ordet i visse Tilfælde og i en vis Maade fastsette, hvad der i hver Samling skal foretages.« Før der indløb Svar herpaa, var den politiske Kurs i Landet atter ændret, og først efter en fornyet Forestilling af 27. August 1774 modtoges det for Selskabets Indretning saa vigtige kongelige Reskript af 5. Oktober 1774 (S. 120 ff.). I dette var en Præsides atter indsat som et nødvendigt Led i Selskabets hele Ordning, selv om Kongen ikke straks tillod en saadan Frihed i Valget deraf, som f. Eks. C. Friis Rottbøll havde foreslaet. Denne for Selskabet betydelige Indrømmelse fra Statsmagtens Side fandt i det kgl. Reskript Pkt. 2 følgende Udtryk:

»Omendskiøndt Vi udj forbemelte til Societetet ergangne Cabinets Ordre af 4de Januarii 1771 ikke var til Sinds, at give det nogen Præsides, saa dog, siden Societetet i forberørte Plan har funden nødvendig, at Selskabet maa bestyres af en Director, som i henseende til Embedet og Forretningerne er det selv samme, som en Præsides . . ., ville Vi, at dette Societet hereffter, som forhen, skal have en Præsides, hvilken Vi forbeholde Os Selv nærmere at udnævne.« (jvfr. S. 121).

Det trak imidlertid ud med Udnævnelsen af en ny Præsides, hvilket skyldtes Selskabets Vanskeligheder med at finde en dertil egnet Person, der kunde opfylde Kongens Fordring, og som var villig dertil. I disse Aar havde Hielmstjerne stadig haft Initiativet, og det var da ogsaa ham, der paany sammenkaldte Selskabet til Møde i sit Hus den 10. Februar 1775. Det omtales i Protokollen, at det kgl. Reskript blev oplæst, og at Hielmstjerne ifølge dette forestillede Assessor Jacobi som sin Medhjælper i Sekretærembedet. Derimod nævnes intet om Præsidentembedet. Af Luxdorps Dagbøger fremgaar imidlertid, at det i samme Møde tillige blev besluttet at tilskrive Otto Thott, om man maatte foreslaa ham til Præsides. Denne Skrivelse til Otto Thott havde følgende Ordlyd²:

»Siden det allernaadigste Rescript af 5 Octobr. a. p. var Videnskabernes Selskab første Gang forsamlet d. 10 hujus [Februar]; men det maatte savne sin forrige Præsides, den grundlærde danske Herre³, Videnskabernes Ære og deris ivrigste

¹ Forslag om Deling i Klasser var fremsat ved denne Lejlighed.

² Efter Jacobis Konzept i Arkivet.

³ Til dette Indskud har Hielmstjerne i Marginen bemærket: »kd maaskee gaae ud, siden det indfattes i videnskabernes Ære.«

Beskytter. Selskabets instændigste Ønske var, at det dog igien maatte oplives og blomstre ved Deris H Excellences nærværelse og Forsæde, hvis vigtige og uundværlige Jndflydelse Erfarenhed har lært Det at skatte. Det anholder derfor om Deris H. G. Excellence Minde til, at Det maae udbede sig Dem til Præses af hans Kongl Mayst, hvis allernaadigste udnævnelse Selskabet gjør sig allerunderdanigst vis Forsikring om, naar Det kun tør glæde sig ved Deris Excellences Samtykke. De kiere Videnskaber, Landets Ære, som vinder ved deris udbredelse, og, tør vi legge dette til, Selskabets fuldkomneste Tillid og Hengivenhed, vil, som vi tør haabe, overtale Deris Excellence til at opfylde Dets Ønske. Derved vil enhver af Medlemmerne settes i den behageligste nødvendighed med fornyet Lyst og Jver at bidrage sit Arbeide til Selskabets Hensigters Opnaaelse.«

Otto Thott ønskede imidlertid ikke at modtage Valget. I Luxdorpha Dagbøger for 1. Marts 1775 læser man: »Thott er ei saa vel, at hand kommer i Morgen i H[øieste] R[æt]. Hielmstjerne lod hans Brev circulere, hvorved hand undslaaer sig fra at være Præses i Videnskabernes Selskab.« Derefter henvendte Selskabet sig til en anden af Ministrene, Gehejmerraad Joachim Otto v. Schack-Rathlou, der dog ogsaa afslog det ærefulde Tilbud. For at knytte de to foreslaaede til Selskabet valgtes de begge til Æresmedlemmer, den 19. April 1776 (jvfr. S. 333 f.).

3. HENRIK HIELMSTIERNE 1776—80

Selskabet var stadig uden Præsident og endnu havde det kun faaet Tilsagn om Lokaler. Der gik derfor mere end eet Aar, før det næste Møde blev holdt den 29. Marts 1776. Inden den Tid var Selskabet i Januar imidlertid kommet sit Maal betydeligt nærmere. I en kgl. Skrivelse af 18. Januar 1776, paraferet af O. Høegh-Guldberg, modtog Selskabet følgende Meddelelse¹:

»Paa det Vores Videnskabers Selskab igien kand kōme til den Virksomhed, det ønsker sig, og som har tilforn giort det en sand Ære: saa agte Vi det for tienligst, at tillade Selskabet selv efter de fleste Steṁer at vælge sig en Directeur eller Præses i eller uden for Selskabet. Ogsaa ville Vi, at Selskabet herefter skal holde sine Samlinger i de Værelser, som Vi dertil paa Palaiet haver udviist, da Kaṁeret og paa indgIVEN Regning gotgiør det lidet Brænde, som der kand forbruges.

Christiansborg d 18 Jan. 1776.

CHRISTIAN R.

/Guldberg.

Til Vores Videnskabers Selskab.«

Den 20. Januar s. A. forelaa Kabinetsordren om Lokalerne, og den 29. Marts holdt Selskabet som nævnt sit første Møde paa det kongelige Palæ. De 17 tilstedeværende Medlemmer besluttede ifølge den kgl. Resolution af 18. Januar at vælge en

¹ Efter Original i Selskabets Arkiv.

Præsident for to Aar, og »derpaa blev Herr ConferentzRaad Hielmstierne eenstemmig valgt til præses og af alle tilstedeværende ombedet at modtage det trofne Valg«. Luxdorph knytter i sin Dagbog den Bemærkning til Valget: ». . . skjønt hand undskyldte sig.«

Ingen var bedre kendt med Selskabet og dets Virksomhed end den nyvalgte Præsident, *Henrik Hielmstierne* (Portræt S. 11), hvis Embedsgerning som Selskabets første Sekretær gennem 34 Aar andetsteds vil blive omtalt. Som Dirigent havde han repræsenteret Selskabet gennem en Række præsidentløse Aar og reddet det fra Undergang. Da han nu som Afslutning paa sin Karriere i Selskabet fik betroet dettes højeste Stilling, syntes han selv, dog maaske af Beskedenhed, at han ikke var den helt rette dertil. I sin korte Tale i Mødet den 12. April 1776 udtalte han bl. a., at han for Selskabets Skyld kunde have ønsket, at Naturen havde været mindre sparsom med at tildele ham Indsigt og Gaver til at opfylde Øjemedet med dette Valg. — Det samme Møde aflagde imidlertid et umiskendeligt Vidnesbyrd om Hielmstiernes Vilje til atter at sætte Selskabet i Skik. Hielmstiernes første Embedsgerning som Præsident var at foreslaa, »at Societetet maatte drage Omsorg for at det danske Lexicon, som Sl. EtatsRaad Langebeck har udarbejdet til Littr. K og i følge af et kongl. Rescript af 7 Martii 1755 er anbefalet Selskabet blev udgivet og til Trykken befordret og videre fortsadt under dets Opsigt, Medlemmerne vedtog herom nøiere at sige deres Tanker til næste Møde.« Tiden gik imidlertid indtil Mødet den 15. November s. A., i hvilket »Herr Præsæs begyndte mødet med en Tale om nødvendigheden at dyrke modermaalet, og nødvendigheden af en dansk Ordbogs udgivelse. Derefter forelæste Hr Præsæs en plan til et saadant Arbejdes Jndretning og Udførelse, hvilket forslag blev besluttet at skulde sendes til deHerrer Historici til nøiere overveielse og undersøgelse«.

Hielmstiernes Tale, der bl. a. handlede om Langebecks Arbejde og dets Hindringer, indledtes paa følgende Maade¹:

»Dette Selskab kan i en vis Maade siges i aar at have begynt en nye Tids punct, da Kongen ei alleene har givet Selskabet visse Love at rette Sig effter, men har hafft den Naade, at declarere Sig for dets Protector, at give værelser at samle Sig paa dette Palais, og at sette Selskabets Jndkomster paa en vis og bestandig food; Foruden dette har Kongen i aar glædet Os alle, om ei just saavidt vi ere lemmer af dette Selskab, thi Videnskaber og Kunster bør have fri adgang, og borgerrett allevegne, saa dog saa vidt vi ere Borgere og Patrioter, kand det ei andet end forarsage en inderlig bevegelse og Taknemelighed hos Os, at de af vore forfædre og Os saa længe giordte ynsker ere ved Jndføds Retten opfyldte, da der forhen ingen Maall og Grendser vare sadte for fremmede, for hvilke landet stood aabent, og kom her ind lige som Legioner Høskrekker forterede landets fedme, og reve brødet fra børnenes Munde, da vi derimod hereffter tør haabe, at Jngen skal nyde Embeder, fordeele og værdigheder, uden de af landets børn som har fortieneste at beraabe Sig paa, som elsker religionen og fædernelandet, og som har forstand

¹ Efter Originalen i Selskabets Arkiv.

og Hierte, at beskytte dem begge. Vel er deñe Merkelige og for landets børn saa opmuntrende Tildragelse ihukommet ved adskillige tildeels Sindrige Skue Penge; Men Jeg haaber, at vi kan udviise vores Erkientlighed baade for de Naader Selskabet i sær ere beviiste, og for Jndføds Retten, paa en Maade, som om Udfaldet svarer til mine Ynsker, skal foræviige baade disse og alle de Priisværdige gjerninger, som vi forvente Os af vore Regentere, frem for alle Monumenter og Medailler; J den Tilstand og forfatning som vores Moders Maall nu er, fattes vi ofte Ord og Talemaader, til at udføre vores meest rørende Sindsbevegelser, med den Eftertryk vi gierne vilde, og nødes offte til at tage vor Tillflugt til fremede Ord, ei fordi vores Sprog er saa fattig, som fordi vi have anvendt meere Tiid og fliid paa at legge Os effter fremede Sprog, end at opelske og beriige vores eget.«

Efter en Omtale af det ønskelige i at udgive det af Fr. Rostgaard og Hans Gram grundlagte, af Jacob Langebek fortsatte men ufuldendte danske Leksikon, sluttede Hielmstjerne:

»Jeg tør haabe, at dette arbeid, som saa længe har været ynsket baade af nationen og af fremede, skal ved dette Selskabs Nidkierhed for alt det der kan gjøre nationen nytte og Ehre, fortsettes og bringes til Ende, og det heele Selskab forvisse Sig om, at Hs Majestet Kongen, og Hs Kongel: Høihed, som saa nyelig har givet Os alle, en saa overbeviisende Prøve paa Deres ømme Hiertelau for heele folkets vel og fordeel, vil og som en følge af den første naade, udviise deres allernaad. Velbehag, i at see landets Sprog forbedret og beriiget, ved at give dette arbeid nytt liv ved deres allernaad. Opmuntring, og ved at belønne dem, som arbeide derpaa; Hvorved vores Effterkommere skal blive satt i Stand til at viise Deres Erkientlighed med de meest rørende og efftertrykkelige Ord og Talemaader. Og i dette Haab er det ieg hermed nedlegger nogle articer til en Plan, hvoreffter det danske Lexicon som af EtatsRaad Langebek er begynt jo før jo hellere kunde tages i arbeid, fortsettes og fuldendes.«¹

Endnu i Mødet 12. April 1776, det første som Hielmstjerne ledede som Præsident, vedtog Selskabet efter den givne kongelige Tilladelse en Række Vedtægter, der dog, før den endelige Affattelse, blev Genstand for en skriftlig Diskussion (S. 125 ff.). Disse Vedtægters § 3, der omfattede Præsidentens Embede, ligner i mange Enkeltheder de nugældende Bestemmelser, men især paa to Punkter er der dog betydelige Forskelligheder: Præsidenten skulde vælges hvert andet Aar, og han behøvede ikke at være Medlem². Valg af Præsidenten skulde ske først skriftligt og derefter om fornødent ved Ballotering mellem de to, der havde flest Stemmer.

¹ Vedrørende Selskabets Udgivelse af en dansk Ordbog og Hielmstjernens Delagtighed deri henvises til den udførlige Omtale i Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842, S. 88 ff., og af samme Forfatter: »Historisk Udsigt over de danske Ordbogs-Arbeider, i det 17de og 18de Aarhundrede, af Geheimeraad Matthias Moth, F. Rostgaard og J. Langebek.« Nye Danske Magazin. V. 4. Kbh. 1827. S. 241—88.

² Dette sidste Punkt strider for saa vidt ikke mod de nugældende Vedtægters Bogstav, som der heri ikke udtrykkelig er nævnt, at Præsidenten (og Embedsmændene) skal være Medlemmer af Selskabet.

Naar undtages et enkelt Møde, hvor Sygdom dannede Forhindringen, ledede Hielmstjerne samtlige Møder i Selskabet indtil sin Død den 18. Juli 1780. Med Hielmstjerne forsvandt den sidste af Selskabets fire Stiftere. I sin Medlemstid havde han beklædt alle Selskabets fire Embeder, idet han som Sekretær, før sin Præsidentperiode, tillige havde fungeret som Redaktør af »Skrifterne« og havde bestyret Selskabets Økonomi og besørget dets Regnskaber. Da Selskabet ikke ejede Plads til noget Arkiv, blev samtlige Selskabets Papirer, Obligationer, Regnskaber, Bøger, Kort, Medailler o. l. opbevaret hos Hielmstjerne, hvorfra det ved de to Medlemmer B. W. Luxdorff og P. F. Suhm blev tilbageleveret til Selskabet. Efter Selskabets Ansøgning udstedtes 7. Februar 1781 en kongelig Kvittering til Fru Gehejmeraadinde Hielmstjerne »saa vel for Videnskabernes Selskabs egentlige Fonds og Effecter fra hans Embeds Tiltrædelse, som Secretaire i benævnte Selskab og indtil hans Døds Dag den 18de Julii 1780, som og for de Regnskaber, som flyde af de til Videnskabernes Selskabs Foranstaltning anbefalede Geographiske Operationer fra disses Begyndelse indtil fornævnte Døds Dag«.

4. BOLLE WILLUM LUXDORFF 1780—88

I den første Samling i Vintersæsonen, den 3. November 1780, foretoges Valget af den nye Præsident. Herom berettes i Mødeprotokollen følgende: »Secretairen [C. F. Jacobi] ihukommede derpaa den Salige og ikke nok beklagede afgangne præsidis Død, hvorpaa der skreedes til nyt Val, for at faae denne Plads besadt i Conformitet og allerunderdanigst følge af hans Kongl Mayst Cabinetts ordre af 18 Januar 1776 og Selskabets loves 2 §. Herr GeheimeRaad Luxdorff blev derpaa eensstemmig valgt, som derfor takkede ved en kort Tale. Selskabet begierede at den holdte Tale over Si Hielmstjerne ved Trykken saasart mueligt maatte blive bekendtgjort. Secretairen declare[re]de derudi at vilde være Selskabet lydige.«¹

Den nyvalgte Præsident, Gehejmeraad *Bolle Willum Luxdorff*, var et af Selskabets egentlige Medlemmer. Som optaget i 1750 havde han ikke overværet Selskabets Oprettelse. Han besad bl. a. derfor ikke den Autoritet, som J. L. Holstein og H. Hielmstjerne som Grundlæggere naturligt maatte have. Dette har formodentlig været medvirkende til, at der fra denne Tid indtraadte en Forandring i Ledelsen af Selskabets Virksomhed, idet den i stadig højere Grad blev lagt i Sekretærens Hænder. Præsidentposten blev mere et Æreshverv end et Embede, en Kendsgerning hvoraf man 100 Aar senere drog Konsekvensen ved ikke at henregne Præsidenten blandt Selskabets Embedsmænd (S. 469). Som Medlem havde Luxdorff paa forskellig Maade deltaget i Selskabets Arbejde; derimod synes han ikke i sin Præsidenttid at have haft nogen særlig Indflydelse. Nu som før deltog han i de fleste Møder, og har, som allerede adskillige Gange nævnt, gennem sine regelmæssige Dagbøger givet et værdifuldt Supplement til den sparsomt og unøjagtigt førte Forhandlingsprotokol.

¹ »Sørgetale over Henrich Hielmstjerne, holden i Videnskabernes Selskab, den 3die November 1780 og efter dets Befaling udgivet.« Kbh. 1780. Optrykt i C. F. Jacobis samlede Skrifter, udg. af M. F. Liebenberg. Kbh. 1817. S. 77—108.

BOLLE WILLUM LUXDORPH

Kopi malet af Hans Hansen

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.

Som før nævnt tog B. W. Luxdorff Del i Overdragelsen af de i Hielmstiernes Bo beroende Effekter, som tilhørte Selskabet, og hans første Handling som Præsident var Nedsættelsen af en Kommission, af hvilken han selv blev Medlem, til Fastsættelse af, hvorledes Selskabet i Fremtiden skulde ordne sine økonomiske Sager. Denne Foranstaltning medførte Fastsættelsen af en Række nye Vedtægter (jvfr. S. 130 ff.) samt Oprettelsen af en bestandig Kassekommission, der bestod af Præsidenten som saadan samt tre andre Medlemmer. Desuden fik Præsidenten overdraget den ene Nøgle til Selskabets Pengekasse, Sekretæren den anden. Ogsaa Møderne i Kassekommissionen samt i Ordbogskommissionen overværede han regelmæssigt, men uden paa nogen Maade at gøre sig gældende.

B. W. Luxdorff førte sin Dagbog til det sidste, de to sidste Dage dog indført af Joachim Junge. For den 13. August 1788 var følgende indført: »J[ustitz-] R[aad] Bartholin blev hentet herved imellem Kl. 7 og 8, men inden han kom, var Forfatter[n] af denne Dagbog hensovet.«

5. ANDREAS PETER BERNSTORFF 1788—97

B. W. Luxdorffs Død mindedes i Selskabets første Samling den 7. November 1788, hvorom Protokollen beretter saaledes:

»Anno 1788 den 7 November var denne Vinters første Møde, til hvilket at bivaane Sælskabets samtlige saavel Æres som andre medlemmer vare indbudne for at paahøre en af Sælskabets Secretaire efter adskillige Herrer Medlemmers Begiering holdende Sørg eller Amindelses Tale over Sælskabets værdige Præs H E Herr Bolle Willum Luxdorff som til Sælskabets og alles Lærdes Sorg den 13 aug 1788 ved døden er afgaaet. Efter at Talen var holdet blev Secretairen anmodet, at lade saame for Sælskabets Regning trykke. Herr Etatsraad Rothe foreslog en Herre uden for Sælskabet og Herr Geheimeraad Holmskiold en Herre i Sælskabet i følge Vedtægterne, for derefter at gjøre Val i dag 8 dage, efter at det ved Scrutinium var afgjort at H E. Grev Bernstorff og Herr Camerherre Suhm havde de fleste Stemmer blev det i følge Vedtægternes 3de § fastsadt, at det endelige Val i dag 8te dage skulde gaae for sig, naar de i dag ikke mødende derom ere blevne advarede. Forinden Scrutinium skeedte forelæste Secretairen saavel Rescriptet af 5 october 1774, hvorefter Hans Mayestet Selv allernaadigst vil sætte en Præs, som en seenere allernaadigst cabinets ordre af [18. Jan] 1776 hvorved det tillades Sælskabet Selv at vælge sig en anseelig Mand i eller uden for Sælskabet til Directeur eller Præs. Secretairen forespurgte om Societetet vilde gjøre allerunderdanigst Ansøgning om at Kongen vilde give det en Præs, eller og benytte

¹ »Amindelses Tale over Herr Bolle Willum Luxdorff. Holden i Videnskabernes Selskab den 7de November 1788. Og efter dets Befaling udgivet.« Kbh. 1788. Optrykt i C. F. Jacobis samlede Skrifter, udg. af M. F. Liebenberg. Kbh. 1817. S. 109—34.

ANDREAS PETER BERNSTORFF
Malet af H. Kofoed efter Jens Juel
Frederiksborgmuseet, deponeret paa Gl. Estrup.

sig af den det givne allernaadigste Tilladelse. Hvilket sidste blev besluttet, og der efter skredet til Scrutinium paa den i vedtægterne fastsadtte maade.«

Efter at Sekretæren havde underrettet de fraværende om det forestaaende Valg, blev Gehejmeraad, Statsminister, Greve *Andreas Peter Bernstorff* den 14. November 1788 efter Votering valgt til Præsident med de fleste Stemmer. »Selskabet besluttede at Herr Gehejmeraad Carstens, og Professor Kratzenstein med Secretairen skal tilkiendegive hans Excellence Vallet, for derom at indhente hans Samtykke.« Endelig beretter Protokollen under det følgende Møde den 21. November 1788: »Hans Høi-grevelige Excellence Herr Gehejmeraad Grev Bernstorff, som havde modtaget Selskabets Val bærede Selskabet i Aften med sin nærværelse. Efter at han af Secretairen med en kort Tale var bleven modtaget, besvarede Hans Excellence saame i en meget naadig Tale og forsikrede Selskabet om ald sin understyttelse saavel i henseende til deres Hensigt, som deres egne Personer for hvilke han bevidnede sit Ven-skab og høiagtelse.«

Grev A. P. Bernstorff var den første og eneste af Selskabets Præsidenter, der ikke tidligere som Medlem eller som Æresmedlem havde taget Del i Selskabets Virksomhed. Paa Grund af sine mange Embeder kunde han ikke saa hyppigt som sine to Forgængere overvære Møderne i Selskabet. Men navnlig i de første Aar efter hans Valg indledes Mødereferaterne dog ofte med Ordene: »Præsidentibus D^o Præsidi . . .« eller lignende, og senere, da Mødereferaterne blev underskrevet af Mødets Leder, findes Bernstorffs Navn ret hyppigt. Ogsaa i Kassekommissionens Møder deltog han jævnlige. I hans Præsidenttid faldt den langvarige Drøftelse af Vedtægterne, der afsluttedes i 1796—97 med betydelige Ændringer i Selskabets Indretning. I Forhandlingerne herom tog Bernstorff selv aktiv Del og indsendte i November 1795 det betydelige Votum (jvfr. S. 140 f.), der bl. a. foranledigede Oprettelsen af en Klasse for den spekulative Filosofi. Vedrørende Præsidentvalg skete der ingen nævneværdig Forandring fra Vedtægterne 1776 § 3 til 1796 § 8. Bernstorff fik ofte før Møderne skriftlig Underretning fra C. F. Jacobi om, hvad der skulde forelæses og forhandles.

Den 21. Juni 1797 afgik A. P. Bernstorff ved Døden, og den 27. Oktober s. A. »var Videnskabernes Selskab forsamlet i et overordentlig Møde for at vælge en Præsident i den Sal. Grev Bernstorff Sted, hvortil alle Selskabets Ordentlige Medlemmer var indbudne ved Circulaire. Efter fuldkommen Pluralitet blev Hs. Excellence Stats Minister Grev Schimmelmann ved Antiscrutinium og Ballotering valgt til Selskabets Præsident«. I det følgende Møde, den 3. November 1797, som var det første ordinære Møde under den nye Præsidents Ledelse, holdt den i 1795 valgte Sekretær P. C. Abildgaard en Tale over A. P. Bernstorff, hvorefter Valget af den nye Præsident blev bekendtgjort. Det besluttedes, at Talen over Bernstorff skulde trykkes¹. Af denne værdige Tale skal kun nævnes Omtalen deri (S. 51 f.) af Forslaget til Selskabets fjerde Klasse:

¹ »Mindetale over Herr Andreas Peter Greve af Bernstorff, holden i Videnskabernes Selskab den 3. November 1797, og efter dets Befaling udgivet.« Kbh. [u. A.].

»Det var Bernstorffs Værk, at dette Selskabs Virkekreds blev udvidet, ved at optage de philosophiske Videnskaber iblant dets øvrige Formaal, og forøge den med en philosophisk Klasse, som Selskabet endnu skal ordne. Mærkeligt er dette, at Bernstorff med saa megen Deeltagelse yndede dette Forslag, paa en Tid, da han, saa vel som flere oplyste Mænd, fuldkommen følte og bemærkede, at visse nyere Grundsætninger i Philosophien og dennes nærværende Tilstand vel havde en meget stor, men, som det synes, ikke overalt fordeelagtig Indflydelse paa Religion og Sædelighed, paa det borgerlige Selskabs Orden og Rolighed. Men det giver et Beviis mere paa den retfærdige Visdom, med hvilken denne sande store Mand, ogsaa i dette Tilfælde, vidste at adskille Brug fra Misbrug, og ikke fordømte hiint for at hemme denne; et Beviis paa, hvor langt han var fra den Partiskhed og Eensidighed, som ikkun ere indskrænkede Sieles Eegenheder.«

6. ERNST HEINRICH SCHIMMELMANN 1797—1831

Selskabets nye Præsident, Statsminister, Greve *Ernst Heinrich Schimmelmann* ledede efter A. P. Bernstorffs Død Selskabet i 34 Aar og blev saaledes den længst fungerende af samtlige Præsidenter. Aaret før Valget til Præsident var Grev Schimmelmann den 4. Marts 1796 valgt til Æresmedlem, en Titel, som i øvrigt faldt bort ved hans Valg til Præsident. I en Aarrække var han ofte til Stede ved Selskabets Møder og ledede disse, assisteret af P. C. Abildgaard (†1801) og derefter af Thomas Bugge (†1815) som Sekretærer. I Bugges senere Aar var Schimmelmann ofte fraværende, hvilket naturligvis maatte styrke Sekretærens Position overfor Selskabet, som den der forberedte de Beslutninger, der ønskedes taget¹. Ifølge Vedtægterne 1796 skulde den ældste af de tilstedeværende paatage sig Præsidentens Forretninger i hans Fraværelse. Da H. C. Ørsted i 1815 efterfulgte Th. Bugge som Sekretær, hvad der før en Tid førte til en stærk Opblussen i Selskabets Virksomhed, kom Grev Schimmelmann atter hyppigt til Stede for dog efter nogle Aars Forløb igen at forsømme Møderne.

Allerede i de første Vedtægter 1776 § 3 var det besluttet, at Valg af Præsident skulde ske hvert andet Aar, og denne Bestemmelse var gentaget i Vedtægterne 1796 § 8. Men endnu findes intet nævnt nogetsteds om, at Genvalg fandt Sted. Først under Grev Schimmelmanns Præsidium synes denne Regel at være erindret. »Den 2den May [1800] var Videnskabernes Selskab forsamlede i et overordentlig Møde for i Følge Vedtægterne at foretage Valg paa en Præsident. Ved Sedlernes Aabning fandtes at Hs Excell. Greve Schimmelmann var igjen valgt til Selskabets Præsident enstemmig.« Om der herefter afholdtes Valg hvertandet Aar, fremgaar ikke klart af Mødeprotokollen. Først i 1805, den 5. April, omtales Valg igen: »En Skrivelse fra Selskabets Præsident Hr. Geheimeraad Grev Schimmelmann, hvorved han nedlægger efter Lovene sit hidtil førte Præsidium. Selskabet besluttede strax i Aften at skriide til et nyt Valg.

¹ I Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842 nævnes S. 422 f., at Selskabet fra Nov. 1805 til Slutn. af 1807 holdt 30 Møder, af hvilke Schimmelmann overværede 23. I Aarene 1808—12 holdtes 78 Møder, hvoraf Schimmelmann nu kun overværede 26.

Ved skriftlige Sedler blev foretaget et Scrutinium, hvilket saaledes udfaldt at Hr. Geheimeraad Schimmelmänn eenstemmigen erholdte alle Stemmer, saa at noget yderligere Valg der ved bortfalder. Selskabet befalede at dette Valg tilmeldes Hr. Geheimeraad og at han anmodes om at modtage dette Valg.« I det følgende Møde erklærede Grev Schimmelmänn, at han modtog Valget som Præsident. Først i 1816, den 31. Maj, omtales paany et Genvalg, denne Gang foranlediget af den energiske nyvalgte Sekretær H. C. Ørsted. Endelig omtales Genvalg den 5. Maj 1820, samtidig med at H. C. Ørsted genvalgtes til Sekretær.

I Grev E. H. Schimmelmännns lange Funktionstid blev intet forandret i Vedtægterne vedrørende Præsidenten. Heller ikke H. C. Ørsteds omfattende Ændringsforslag fra o. 1820 indeholdt noget nyt herom.

7. ADAM WILHELM HAUCH 1831—38

I en Alder af mere end 83 Aar afgik Grev E. H. Schimmelmänn ved Døden den 9. Februar 1831, hvorfor Selskabet fastsatte Valg af en ny Præsident til Mødet den 4. Marts s. A. Ved denne Lejlighed valgtes Overkammerherre A. W. Hauch, og samtidig vedtoges, at Sekretæren, H. C. Ørsted, skulde holde en Mindetale for den afdøde Præsident¹. Denne fandt Sted den 14. Juli Kl. 6 i Højesterets Forsal i Palæet ved Frederiksholms Kanal, efter særlig trykt Indbydelse af A. W. Hauch. Højtideligheden blev ikke omtalt i Forhandlingsprotokollen. Det nævnes kun, at der samme Dag holdtes et Møde, ved hvilket 7 Medlemmer var til Stede.

Den nye Præsident, *Adam Wilhelm Hauch*, var ved sit Valg mere end 75 Aar. Siden 1791 havde han været Medlem af Selskabet, og allerede Aaret efter, da de tre Klasser oprettedes, valgtes han til den første Formand i den fysiske Klasse, et Hverv, han bestred i over 45 Aar, ogsaa i sin Præsidenttid, indtil sin Død. I ham forenedes høje Stats- og Hofembeder med stor Forretningsdygtighed og videnskabelige Evner. Dette gav H. C. Ørsted Udtryk for i sin Mindetale om ham med følgende Ord: »Næringsbrugeren mindes den oplyste Statsborger, Kjender og Beskytter af hans gavnlige Sysler. Embedsmanden priser i ham Kongens troe Mand, Fædrelandets redelige Søn. Krigsmanden tænker med Stolthed paa den Mand, som begyndte sin hæderlige Løbebane i hans Rækker, og som Kongen, efter længe at have brugt hans Tjeneste andetsteds, satte i Spidsen af en haabefuld modig Ungdom, da den i et truende Øieblik ønskede at kæmpe for Fødelandet². Kunstnerne mindes i ham en Stormand, som uden Fordring paa at forstaae Tingene bedre end de, viste dem uforstilt Agtelse. Videnskabernes Dyrkere mindes med glad Tilfredshed, at han ogsaa tilhørte dem. Selv paa Tronen og i dens Nærhed bliver hans Minde hædret.« A. W. Hauch nærde

¹ »Mindetale over det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Præsides Hans Excellence Geheimerstatsminister Herr Ernst Heinrich Greve af Schimmelmänn, holden i Selskabets Møde den 14de Juli 1831.« Kbh. [u. A.].

² Under Englændernes Anfald paa Danmark 1801 og 1807 sattes Hauch til Chef for Studenterkorpset, som han vedblev at kommandere til 1814.

ERNST HEINRICH SCHIMMELMANN

Malet af C. A. Jensen

Frederiksborgmuseet.

En Gentagelse, af C. A. Jensen (1838), findes i
Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.

ikke blot som sine Forgængere blandt Præsidenterne Interesse for Videnskaben og dens Mænd; men som den første iblandt dem dyrkede han selv aktivt videnskabeligt Studium og kom saaledes til at danne et Overgangsled mellem den ældre og den nyere Præsidenttype. En Række fysiske Smaaafhandlinger i Selskabets »Skrifter« fra hans første Medlemsaar bærer Vidnesbyrd om hans videnskabelige Indsats. Efter 1801 meddelte han ikke flere Afhandlinger til Selskabet, idet hans Embedsliv krævede hans Tid fuldt ud. I 1801, da Sekretæren, P. C. Abildgaard, var afgaaet ved Døden, opstilledes A. W. Hauch sammen med Th. Bugge til Abildgaards Efterfølger som Sekretær, men valgtes ikke. Hauch tilhørte altid de ordentlige Medlemmers Klasse og havde aldrig villet samtykke i at overføres til Æresmedlemmerne. I sine første Medlemsaar tog A. W. Hauch virksomt Del i Selskabets og Klassens Møder. Men efterhaanden som hans Embeder mere og mere beslaglagde hans Tid, blev hans Besøg i Selskabet sjældnere. Han deltog dog stadig i Arbejdet med Bedømmelse af Afhandlinger og Prisbesvarelser o. l. Den 27. Marts 1808 var A. W. Hauch Ordfører i Selskabets Deputation, der skulde opvarte Kong Frederik VI, lykønske ham til hans Tronbestigelse og anbefale Selskabet til hans Beskyttelse. Efter Hauchs Valg til Præsident i 1831 forsømte han, trods sin høje Alder, sjældent noget Møde og ledede stadig som Formand den fysiske Klasses Forhandlinger. Kun faa Møder efter Overtagelsen af Præsidentposten stillede A. W. Hauch den 22. April 1831 Forslag om, at Selskabet skulde lade foretage Boringer til Undersøgelse af, hvorvidt man her i Landet kunde faa artesiske Brønde. Dette Forslag fremkaldte adskillige delte Meninger blandt Medlemmerne og gav Anledning til Kritik mod Selskabet¹. Efter Betænkning fra den fysiske Klasse og fra Kassekommissionen vedtog Selskabet at søge Forslaget udført, og en Komité nedsattes, af hvilken bl. a. A. W. Hauch blev Medlem. Arbejdet med Boringen paabegyndtes paa Nyholm under Ledelse af Kommandør A. Schifter og fortsattes til 1848, da det maatte opgives paa Grund af flere Uheld og store Omkostninger. Boringsarbejdet gav vel Resultater af geologisk Betydning, men den egentlige Hensigt med Boringen naaedes ikke. I et Møde den 15. Juni 1832 stillede A. W. Hauch et andet Forslag, der ligesom det forrige kunde synes kun at tangere Selskabets Virkeomraade. Som tidligere Staldmester og Leder af den kgl. Staldetat interesserede Hauch sig stærkt for Hesteavlens Fremme og foranledigede, at Selskabet den 13. Juli 1832 udsatte en af ham redigeret Prisopgave for 400 Rbd. af Classens Legat om Væddeløbs Indflydelse paa Landets Hesteavl. Der indkom ikke mindre end ti Besvarelser, hvoraf tre belønnedes med hver 100 Rbd. og tryktes paa Selskabets Bekostning.²

I A. W. Hauchs Præsidenttid synes Sekretæren, H. C. Ørsted, at have vaaget over, at Valgene skete efter Vedtægterne. Saaledes foreslog han i April 1833 Præsidentvalg, »som altid kun gielder paa 2 Aar«. I det følgende Møde den 10. Maj blev Hauch

¹ Hauchs Forslag var foranlediget af en til Selskabet indsendt Afhandling »Recherches sur le degré de probabilité de succès des puits forés dans le Royaume de Danemark, 1831«, hvis Forfatter var Grev L.-É. Héricart de Thury, fransk Statsraad og forhenværende Direktør for de offentlige Arbejder i Frankrig.

² »Trende Besvarelser af den af det Kongelige danske Videnskabernes Selskab udsatte Priisopgave om Hesteveddeløbenes og den dermed forbundne Trainerings Indflydelse paa Danmarks Hesteavl.« Udg. af Selskabet. Kbh. 1835.

ADAM WILHELM HAUCH

Malet af C. A. Jensen

Frederiksborgmuseet.

En Gentaelse, af C. A. Jensen (1834), findes i
Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab.

enstemmig genvalgt. Genvalg fandt ogsaa Sted i 1835, men i 1837 blev det tilsyneladende forsømt. Dette kan dog maaske skyldes dels Hensyn til Præsidentens høje Alder, dels at Sekretæren paa dette Tidspunkt havde et Vedtægtsforslag færdigt, der ogsaa omfattede Ændringer vedrørende Præsidentvalget. A.W. Hauch afgik ved Døden den 26. Februar 1838, mere end 83 Aar gammel. Om Mindefest se S. (457f.).

8. PRINS CHRISTIAN FREDERIK, SENERE KONG CHRISTIAN VIII 1838—48

Straks efter A.W. Hauchs Død indkaldtes Medlemmerne ved Cirkulære til Møde den 9. Marts, i hvilket Valg af en ny Præsident blev foretaget: »23 Medlemmer gav Stemmer, af disse faldt 21 paa *Hs Kgl. Høihed Prinds Christian Frederik*; een Stemme faldt paa *Hs Ex. Statsminister Møsting* og een Stemmeseddel fandtes ubeskreven. En Committee bestaaende af de ældste Medlemmer af hver af de 4 Classer, eller af Andre som træde i deres Sted, overbringe *Hs Kgl Høihed Selskabets Ønske.*« I Selskabets følgende Møde den 16. Marts 1838, der overværedes af 25 Medlemmer, var den nyvalgte Præsident til Stede. Sekretærens, H. C. Ørsteds, Protokolreferat meddeler herom følgende: »Selskabets nye Præsæs, *Hs Kgl. Høihed Prinds Christian Frederik* var førstegang tilstede. Efter at Høistsamme havde indtaget sin Plads, og Medlemmerne havde taget Sæde, reiste Secretairen sig, og søgte at udtrykke Selskabets Glæde over at see *Hs Kgl. Høihed* i dets Spidse, og de Forhaabninger saavel som den Tillid hvormed det overgiver ham Ledningen af dets Anliggender. — *Hs. Kgl. Høihed* bevidnede naadigst Selskabet sin Tilfredshed over Valget og sin Tak derfor, hvorhos han forsikkrede om sin Medvirkning til Selskabets Øiemeed. *Hs Kgl. Høihed* fremlagde ogsaa et Rescript fra *Hs Majestæt Kongen*, hvori han tilkiendegiver sit aller-naadigste Bifald til Valget.«

Ifølge Prins Christian Frederiks egenhændige Udkast havde hans Tale til Selskabet ved denne Lejlighed følgende Ordlyd¹:

»Dette Ønske: at Selskabet fremdeles maae bringe Fædrelandet megen Ære og Videnskaberne riig Fremvæxt, deler jeg med Dem, mine Herrer, idet jeg første Gang indtager det Forsæde, hvortil Deres Tillid har kaaret mig; ja, jeg henvender dette Ønske til Dem, mine Herrer, som bedst kunne sørge for dets Opfyldelse, og hvis Fortjenester af Videnskaberne borge for at vore Forventninger ei skulle vorde skuffede. Dog fremfor alt lad mig takke Dem for det hædrende Valg, hvormed De haver glædet mig, en Udmærkelse, som knytter mig med faste Baand til Deres Samfund, men som tillige paalægger mig den Forpligtelse mod hæderverdige Forgjængere, og navnlig mod den seneste høit agtede og dybt savnede Præsidents, vor uforglemmelige Hauchs Minde, efter Evne at erstatte hvad Selskabet i dem og ham har eiet og tabt. Dette skal være min ivrigste Bestræbelse.

¹ Efter en attesteret Afskrift, dat. 17. Marts 1838, i Selskabets Arkiv.

Omsorgen for Selskabets Navnkundighed maae jeg overlade Videnskabsmændenes Iver og lærde Virksomhed, men med redelig Villie skal jeg visseligen komme Selskabets Ønsker imøde, søge at borttrydde de Hindringer, som kunde standse dets Foretagender, og saaledes bidrage hvad jeg formaaer til at Selskabet kan opfylde sin for Videnskabernes Fremme saa gavnlige Bestemmelse, ved samdrægtig Medvirkning af Videnskabsmænd i forskjellige, skjøndt i Aanden beslægtede Fag, at udrette mere end den Enkelte formaaer. Her kunne Opdagelser og Erfaringer meddeles, Ideer fremsættes, prøves og omhandles, med al den Aandsmodenhed og Aandsfrihed, som i denne Kreds bør have hjemme, og Frugterne af slige Forhandlinger kunne og skulle modnes til Ære for Selskabet og dets fortjente Medlemmer. Det er en Hæder for mig at deeltage i denne rige Høst. De have kaldet mig dertil, mine Herrer, med Følelser, som have glædet mit Hjerte. Lad mig gjengjælde disse Følelser idet jeg forsikrer dem alle om min Erkjendtlighed, og hver især om min Høiagtelse. Jeg har den Glæde at meddele Selskabet Hs Majestæt Kongens bifaldende Rescript i Anledning af mit Valg.«

Præsidentens første Embedshandling var allerede i samme Møde, den 16. Marts 1838, at foreslaa, at Selskabet skulde lade holde en Mindetale over dets afdøde højt-hædrede Præses. Hertil besluttede Selskabet, at Sekretæren skulde holde Talen og anmode Professor Adam Oehlenschläger om at digte en Kantate og Professor C. E. F. Weyse om at komponere Musikken dertil (jvfr. nedenfor S. 458). Samtidig foreslog Præsidenten, at Selskabet skulde tage Initiativet til at faa slaaet en Mindemedaille over A. W. Hauch og i den Hensigt efter fornøden Forberedelse træde i Forbindelse med det kgl. Akademi for de skønne Kunster. En saadan Medaille blev straks sat i Arbejde og hurtig udført (jvfr. S. 61 ff.).

Lørdag den 28. April 1838 Kl. 7 afholdtes Selskabets Mindefest over A. W. Hauch i Universitetets Festsal¹. Selskabet havde hertil udsendt trykt Indbydelse til en meget repræsentativ Forsamling: Flere fyrstelige Personer, Elefantridderne, Statsministrene, Hofembedsmændene, Kollegiernes højere Embedsmænd, Højesterets Assessorer, samtlige Professorer, Repræsentanter for de civile, gejstlige og militære Myndigheder m. fl. At Prins Christian Frederik som Præsident for det indbydende Selskab tog levende Del i Højtidelighedens Forberedelse, fremgaar af følgende Skrivelse af 27. April fra Prinsens Sekretær, J. G. Adler, til H. C. Ørsted:

»Hs K. Høihed bifalder, at det K. V. Selskabs Medlemmer placeres i en Halvcirkel i Rummet mellem den Kongelige Tribune og Talerstolen, saaledes som vi prøve[de] det i Aftes, og paa Stole, som ere forskjellige fra de øvrige Indbudnes; dog er det ikke Prindsens Mening, at de skulde være prægtigere. — Rummet imellem Medlemmernes Halvcirkel og Talerstolen ønskes aldeles frit. De indbudne fyrstelige Personer placeres paa den Kongelige Tribune. Prindsen troede ikke, at han vilde komme til at sidde lige under denne, men efter Prøven i Aftes vil dette

¹ Mindefesten findes ikke omtalt i Selskabets Mødeprotokol.

blive Tilfældet, og jeg har forklaret Hs. K. H. at det ikke godt kan være anderledes. Marschallerne¹ tage deres Plads, hver paa sin Fløi af Halvcirkelen. Taleren tager sin Plads blandt Selskabets Medlemmer og forlader den for at bestige Talerstolen. — Derimod troer Hs. K. H. ikke, at det gaar an, at Selskabets Medlemmer samles i Consistorio. Selskabet er Vært, mener Prindsen, og dets Medlemmer maatte hellere møde førend de Indbudne, end komme ind i Procession efter at disse er samlede. Hs. K. Høihed vil foranledige, at Prindsene komme omtrent Kl. 7 og Selv indtræffe Kl. 7¹/₄. Han modtages ved Trappen af Marschallerne og føres af disse — som gaae foran ham — lige til sin Plads. Naar han har sat sig og Marschallerne har spurgt om Hs. K. H. tillader at Festen maa begynde, give de Orchestret et Tegn, hvorpaa man maa være belavet. Siden gaar alt af sig selv. Prindsen er meget fornøiet med at Galleriet bliver besat og har forud givet Absolution for alle de Cantater, der maatte falde Vedkommende ud af Hænderne.«

Mindetalen holdtes af H. C. Ørsted². Den tryktes tilligemed den til Festen digtede Kantate af Carsten Hauch. Adam Oehlenschläger havde allerede skrevet een Sørgekantate over Hauch, og mente derfor ikke at kunne paatage sig at digte en ny, »skjøndt han vel kunde levere en Sang, hvis man dertil vilde indskrænke sig«.³

Næppe var Præsidentspørgsmaalet løst, før Sekretæren fremførte sit allerede tidligere udformede Ændringsforslag til Vedtægterne. Heri var ikke foretaget nogen Ændring af Betydning vedrørende Præsidentens Valg og Hverv. Under Forhandlingerne fremkom imidlertid nogle faa mindre Ændringsforslag, bl. a. ansaa L. Engelstofft en Begrænsning af Præsidentens Valgperiode til to Aar for uheldig under de daværende Forhold. Endvidere ønskede han for alle Embedsmænd en Fællesbestemmelse om, at de kunde genvælges, hvad tidligere kun var omtalt under Valg af Præsident og Sekretær. Dette Forslag samt en Beslutning i et fortroligt Møde den 1. Juni 1838 var Aarsag til den Henvendelse, som Selskabet i Mødet den 28. December 1838 rettede til Præsidenten. Forhandlingsprotokollen beretter derom: »Selskabet, som indseer, at dets almindelige Love om Præsidenternes Afgang og Gjenvælgelse, ikke passende kunne bringes i Anvendelse med Hensyn paa dets nærværende Præsident, som Prinds af det Kongelige Huus, har eenstemmigt besluttet, ved dets Secretair underdanigst at fremføre det Ønske, at Hs. Kgl. Høihed naadigst vilde vedblive at være dets Præsident, saalænge Høistsamme selv maatte finde det mulig. — Hs. Kgl. Høihed besvarede dette Ønske med huldrigt Tilsagn om sin Beredvillighed til fortsat at virke for Selskabet; men forbeholdt sig ved § 9 at yttre hvad Høistsamme holdt for at være Selskabets Tarv.« Den 1. Februar 1839 afsluttedes Behandlingen af Vedtægterne. Herefter indeholdt § 9 fælles Valgregler for de fire Embedsmænd, Præsidenten iberegnet, hvorved Præsidentens Funktionstid ændredes fra to til fem Aar. Alle fratrædende

¹ Prof. C. F. R. Olufsen og Prof. Chr. Jürgensen.

² »Tale ved det kongelige Videnskabernes Selskabs Mindefest over dets Præsæs Hans Excellence Overkammerherre Herr Adam Wilhelm Hauch.« Kbh. 1838.

³ C. E. F. Weyses Musik til Kantaten blev i 1840 efter Komponistens Forslag skænket til det kgl. Kapels Musikarkiv.

Embedsmænd kunde vælges paany. Som Slutning paa § 9 tilføjedes: »I det Tilfælde, at en Prinds af det Kongelige Huus har modtaget Præsidiet, er Valgets Gyldighed ikke indskrænket til nogen vis Tid.«

Prins Christian Frederiks Tale til Selskabet ved Overtagelsen af Præsidentembedet var ikke blot smukke Ord. Med redelig Vilje gav Prinsen sit værdifulde Bidrag til Opfyldelsen af Selskabets Hensigt. Fra hans Valg til Selskabets Præsident i Marts 1838 til hans Valg til Landets Konge i December 1839 holdt Selskabet 24 Møder, hvoraf 21 under Prinsens Præsidium. Faa Møder efter sit Valg gav han den 21. April 1838 en videnskabelig Meddelelse: »Hs Kgl. Høihed Præses forelagde Selskabet en Oversigt over Lyells Undersøgelser over Møens og Stevens Kritformation, og fremviste oplysende Prøver af sin egen geognostiske Samling.«

Den 3. December 1839 besteg Prins Christian Frederik Tronen som *Kong Christian VIII* (Portræt S. 219; jvfr. Chr. VIII som Protektor S. 217 ff.). I det følgende Møde i Selskabet, den 13. December, forespurgte Sekretæren, om Selskabet fandt for godt at vælge en Vicepræsident. Hertil besluttedes det at følge Vedtægterne, saaledes at det ældste tilstedeværende Medlem indtil videre skulde præsidere. I Begyndelsen af April 1840 kunde det saa overvejes, om en Vicepræsident skulde vælges. Denne Overvejelse blev imidlertid ikke til noget, og under Kongens Regeringstid indtil 1848 lededes Selskabet for det meste af L. Engelstoft, L. L. Jacobson og F. C. Sibbern. Men ogsaa Kongen selv præsiderede undertiden i Selskabet og da i det kgl. Palæ. Mindst een Gang om Aaret og som Regel altid i Mødet i Marts Maaned, naar Budgettet skulde forelægges, førte Kongen selv Forsædet. Kun eet Møde den 16. Februar 1844 overværede Kongen i Selskabets egne Lokaler paa Christiansborg.

I det følgende skal omtales nogle af de Opgaver, hvortil Prinsen, senere Kongen, knyttede en særlig Interesse.

I et Selskabsmøde den 8. November 1839 gav Sekretæren Underretning om en Meddelelse fra Royal Society i London, »at det lader magnetiske Iagttagelser efter Gauss Maade anstille paa mange Punkter paa Jorden; og det ønsker at dette maa skee paa mange flere«. Herpaa besluttedes: »Secretairen har at udarbeide en Indstilling om hvorledes vi her kunne faa et fuldstændigere magnetisk Observatorium end det, som vi nu have.« Præses foreslog, at Selskabet skulde virke for at skaffe nye Midler til magnetiske Iagttagelser her og lovede naadigst at anbefale Sagen til Kongen. Efter en Indstilling og et Overslag fra H. C. Ørsted til Kongen (Prins Christian Frederik var i Mellemtiden selv blevet Konge) udstedtes 11. Januar 1840 et kgl. Reskript, ifølge hvilket der skulde oprettes to Observatorier paa Københavns Vold. Den polytekniske Lærestanstalt maatte afgive Apparater dertil, og af Finanserne skulde gives 1500 Rbd. til Anlægget. De aarlige Udgifter, der ikke maatte overstige 2000 Rbd., skulde betales af Selskabet. Alle Iagttagelser skulde overgives Selskabet til videre Meddelelse. Ved et nyt Reskript af 15. August 1840 bevilgede Kongen yderligere 1200 Rbd. til Observatoriets Opførelse. Senere fulgte flere kongelige Bevillinger til dette Formaal¹.

¹ Jvfr. Chr. Molbech, Selskabets Historie 1742—1842. S. 486 f.

En anden Sag drejede sig om »Samfundet til den danske Litteraturs Fremme«, stiftet den 28. Januar 1827. Ved en den 24. April 1839 afholdt Generalforsamling havde Samfundet besluttet at opløse sig og at overlade sin Kapital til Videnskabernes Selskab, saaledes at dette kunde disponere over den til sine Formaal. Da en Del af Samfundets Medlemmer ikke kunde godkende Opløsningen, organiserede de sig i August s. A. i et nyt Litteratursamfund og androg den 14. September 1839 Selskabet om at faa udbetalt de aarlige Renter til dette Samfunds Disposition. I Selskabets Møde den 12. Oktober stillede Sekretæren Forslag om, foreløbig i fem Aar, paa visse Betingelser at udbetale Renterne til det nye Samfund. Af flere Privatbreve i Selskabets Arkiv fra Prinsen til H. C. Ørsted i Dagene forud for Selskabets Møde den 12. Oktober 1839 ses, med hvilken Iver han har søgt at faa denne Strid mellem Kolleger bilagt uden at maatte gaa Rettens Vej. Selskabets Mæglingforslag var da ogsaa baseret paa en af Kongen opstillet Konzept. Med Skrivelse af 31. December 1839 fra det nyoprettede Samfund blev Forlig indgaaet paa nærmere Betingelser fra begge Sider. Ved kgl. Resolution af 2. April 1840 bifaldt Kongen, at Samfundets Kapital blev overdraget til Selskabet, dog saaledes at den skulde bestyres som en fra den øvrige Formue adskilt Fond. Denne Overdragelse fandt Sted samme Aar. Efter Femaarsperiodens Udløb søgte det nye Samfund at faa hele Kapitalen overdraget. Ogsaa ved denne Lejlighed ses det, at H. C. Ørsted har modtaget Kongens Forslag¹, hvorefter det den 1. Marts 1844 ved Afstemning besluttedes at fortsætte Rentebetalingen endnu i fem Aar.

Afsendelsen af Korvetten »Galathea« til de nicobariske Øer i Ostindien, over hvilke Danmark havde Højhedsret, havde Kongens udelte Interesse, hvorom et stort Antal private Breve og Resolutioner i Selskabets Arkiv vidner. I Skrivelse af 14. Maj 1845 anmodede Kongen Selskabet om, dels at udpege naturkyndige Videnskabsmænd, der kunde følge med Ekspeditionen, dels at angive, hvad der kunde være af særlig videnskabelig Interesse ved denne Ekspedition. I et overordentligt Møde i Selskabet den 16. Maj 1845 nedsattes da en Komité, der i Juni 1845 afgav en omfattende Betænkning vedrørende Rejsens videnskabelige Undersøgelser og udpegede de videnskabelige Deltagere. I Oktober 1845 udnævnte Kongen en Komité blandt Selskabets Medlemmer for Opbevaring af det hjemsendte Materiale. Ifølge en kongelig Instruks af 7. Juni 1845 skulde Samlingerne fordeles, og en Del deraf sendes til Kiel. Paa Grund af Kongens Død og Udviklingen af de politiske Forhold i 1848 trak denne Fordeling i Langdrag².

Endnu skal blot omtales, at Selskabets 100-Aars Jubilæum faldt under ChristianVIII's Præsidenttid. (Jvfr. i øvrigt herom S. 63 f.)

Ved Festen, der afholdtes den 25. November 1842 i Universitetets Festsal, var Kongen som Selskabets Protektor og Præsident til Stede og tog Plads blandt Med-

¹ Foreligger i Selskabets Arkiv.

² Jvfr. Steen Bille: »Beretning om Corvetten Galathea's Reise omkring Jorden 1845, 46 og 47«, Bd. I—III. Kbh. 1849—51.

lemmerne, der til begge Sider sad ordnet efter deres Medlemsalder. Sekretæren, H. C. Ørsted, indledede Festen med en Tale, hvori han til Slut omtalte den Interesse, som Kongen, baade som Kronarving og nu som Konge havde vist Selskabet. »Ved sin Thronbestigelse gav hans Majestæt det allernaadigste Tilsagn, ikke at ville træde ud af sin Forbindelse med Selskabet; og stedse har han siden ladet sig Beretning forelægge om ethvert Mødes Forhandlinger, og ved *det* aarlige Møde, hvor Selskabets vigtigste Bestyrelsessager afgjøres, nyder det den Lykke at samles om ham, og see ham indtage sit Forsæde der.«

Kong Christian VIII afgik ved Døden den 20. Januar 1848. I den Anledning fremsatte Sekretæren i Mødet den 28. Januar s. A. en Række Punkter til Overvejelse:

»Om Selskabet vil foranstalte en Sørgefest for den afdøde Konge, ligesom ellers for sine Præsidenter, eller om det vil vise sin ærefrygtsfuldeste Hengivenhed og Taknemmelighed under en anden Form. Da Universitetet vil holde en saadan Sørgefest, synes en anden i samme Høitidssal og for en stor Deel for de samme Tilhørere at være mindre passende. Secretairen stillede derfor til Selskabets Overveelse, om man ikke helst skulde udgive et smukt udstyret Mindeskrift over den afdøde Konge, med særdeles Hensyn paa hans aandelige Personlighed, som Mand af Videnskab og høi Dannelses. Et saadant Mindeskrift kunde bestaae af a. En Skildring af Kongen, som Mand af Videnskab og høi Dannelses. Denne Deel af Mindeskriftet tilbød Secretairen at udarbeide. b. En kort Skildring af Kongens efterladte Privatmusæer. Den naturvidenskabelige Deel mente han man kunde formaae Professorerne Forchhammer og Steenstrup til at udarbeide, og den archæologiske Deel meente han at man kunde formaae Etatsraad [F. C.] Petersen og Professor Madvig at paatage sig. c. Skriftet maatte trykkes saa smukt muligt, og om muligt prydes med et Par Kobbere, f. Ex. af nogle vel udvalgte Natur- og Kunstgjenstande som findes i Musæet. d. Det som skal trykkes i dette Skrift forelægges først Selskabet.«

I Mødet den 7. April 1848 forelagde Sekretæren sit Mindeskrift over Christian VIII. Han forespurgte tillige, om Skriftet skulde trykkes, saa snart Bilagene var indkommet, eller om Bekendtgørelsen skulde udsættes til en Tid, hvor Opmærksomheden paa Fædrelandets store Begivenheder var mindre og ikke tog al anden Opmærksomhed i Beslag. Selskabet besluttede hertil at begynde Trykningen snarest. Den 28. April meddelte J. N. Madvig paa F. C. Petersens og egne Vegne nogle Oplysninger om Kongens partikulære arkæologiske Kabinet. Og den 2. Juni s. A. meddelte J. G. Forchhammer Oplysninger om Kongens partikulære mineralogiske Kabinet udarbejdet af Bibliotekar L. Olufsen, og Japet. Steenstrup afgav sin Beretning om Kongens partikulære Konkyliékabinet. Herefter blev Skriftet udgivet i September 1848¹.

¹ »Mindeskrift over Hans Majestæt Kong Christian den Ottende, udgivet af det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab«, Kbh. 1848.

9. ANDERS SANDØE ØRSTED 1848—60

Christian VIII's Efterfølger som Præsident var Statsminister *Anders Sandøe Ørsted*. Han, der da var nær de 70 Aar, havde i næsten 40 Aar været Medlem af Selskabet uden paa Grund af sine mange Tillidshverv i Statens Tjeneste i nogen særlig stærk Grad at have deltaget i dets Virksomhed. Efter at Sekretæren, Broderen H. C. Ørsted, havde gjort Anmeldelse om Valget, foretoges dette den 11. Februar 1848, idet A. S. Ørsted fik 19 Stemmer og Biskop J. P. Mynster de øvrige 11 Stemmer¹. Den 3. Marts kom A. S. Ørsted til Stede i Selskabet, ved hvilken Lejlighed han takkede for Valget og ved Sekretæren modtog Selskabets Lykønskning. Han præsiderede herefter ret hyppigt, medens i øvrigt ældre Medlemmer som F. C. Sibbern, F. C. Petersen, D. F. Eschricht og J. N. Madvig overtog Ledelsen i hans Fraværelse. Den 1. November 1850 forelæste A. S. Ørsted et Mindeskrift over J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, det eneste Bidrag fra ham, der blev optaget i Selskabets Publikationer². I et overordentligt Møde den 19. Maj 1851 valgtes Klasseformændene og den nyvalgte Sekretær, J. G. Forchhammer, til Medlemmer af en Deputation, der skulde overbringe Præsidenten Selskabets Lykønskning til hans 50-aarige Embedsjubilæum (Assessor i Højesteret) den 29. Maj s. A.

Paa et Tidspunkt, da Selskabet var uden Lokaler, idet det i Oktober 1854 havde maattet fraflytte sine Værelser paa Christiansborg, havde først J. N. Madvig som Kultusminister, og senere Selskabets Præsident, A. S. Ørsted, i samme Embede, foranlediget, at Selskabet fik passende Lokaler i Prinsens Palæ, baade til Møder, Arkiv og til Ordbogskommissionen. Ved det første Møde i de nye Lokaler, den 9. Marts 1855, udtalte Sekretæren Selskabets Tak »for at disse Herrer havde benyttet deres Indflydelse for at tilveiebringe en Forandring som Selskabet længe havde attraaet«.

Anders Sandøe Ørsted døde den 1. Maj 1860, 81 Aar gammel. Meddelelsen herom blev givet i Selskabets Samling den 18. Maj 1860: »Secretairen [J. G. Forchhammer] samlede Selskabets Opmærksomhed paa det store Tab, det har lidt ved sin Præsident Geheimeraad A. S. Ørsted's Død. Hvad han har været som Videnskabsmand og som Embedsmand er almindelig anerkjendt og skjønndt hans Virksomhed som Selskabets Præsident var indskrænket dels ved hans langt vigtigere Forretninger som Minister, dels ved hans nedbrudte Helbred, er Selskabet selv hædret ved sin berømte Præsidents Hæder.«

I Modsætning til, hvad der havde været Tilfældet for tidligere Præsidenters Vedkommende siden Hielmstiernes Død 1780, holdtes ingen Mindetale i Selskabet om A. S. Ørsted. Kun findes i »Oversigten«³ følgende Omtale af ham: »I en tidligere

¹ Der foreligger intet om, hvem der har opstillet den ene eller den anden Kandidat til Præsidenthvervet. Man ved derfor ikke, om den Mangel paa Popularitet, som i de foregaaende Aar var blevet A. S. Ørsteds Lod paa Grund af hans politiske Holdning, har haft nogen Indflydelse ved Stemmeafgivningen. Nogen Grund til Modstand mod J. P. Mynster — udover at hans videnskabelige Betydning næppe kan maale sig med A. S. Ørsteds — ses der heller ikke at have været.

² Overs. 1850. Nr. 7. S. 97—124.

³ Overs. 1860. S. 243.

ANDERS SANDØE ØRSTED

Malet af Johannes Jensen

Frederiksborgmuseet, deponeret i Statsministeriet.

Periode var han Gjenstand for en almindelig og udeelt Beundring og Kjærlighed, senere kunde og vilde han, ifølge sin Overbeviisning, ikke i sin offentlige Virksomhed tilfredsstille de Fordringer, som en nyere Tid gjorde og kom derved i en Modsætning til Mange, under hvilken ubillige og uskjønne Domme ikke kunde udeblive. Efterverdenen vil lade hans store aandelige Kræfter, hans rene Villie og hans menneskekjærlige Sind vederfares Retfærdighed.«

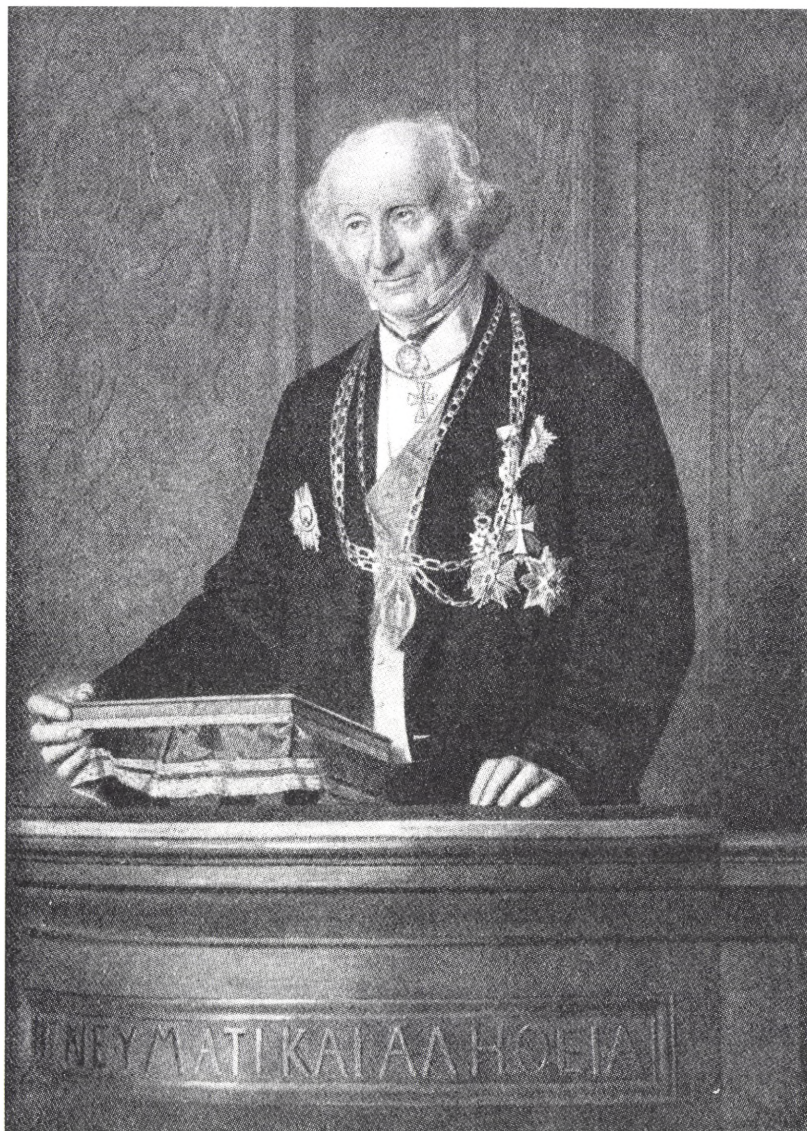
Med Anders Sandøe Ørsted havde Selskabet haft en Præsident, der forenede de højeste Statsemployer med en enestaaende og banebrydende videnskabelig Produktivitet, og det vilde blive vanskeligt for Selskabet at finde hans jævnbyrdige Efterfølger. Det stod klart, at man nu mere end før vilde lægge Vægten paa de videnskabelige Værdier og Fortrin hos *Videnskabernes* Selskabs Præsident. Men endnu laa der tillige en stærk Realitet bag Betegnelsen »det kongelige«, og Traditionen fra det kgl. Reskript af 5. Oktober 1774: »Dersom et Videnskabers Selskab skal komme i nogen ret Drift, maa det have en Præses, som ey alleene har Indsigt i Videnskaber, men hvis Person og Embede tillige ere sær distingverede og give ham Adgang til Os«, laa stadig dybt i denne Tids Medlemmer, og fandt endnu Udtryk i Vedtægternes § 10.

Spørgsmaalet om en ny Præsident bragtes allerede paa Bane i det ovennævnte Møde den 18. Maj 1860, men blev af Sekretæren foreslaaet udsat til efter Ferien. Ved den første Samling i Vintersæsonen, den 9. November 1860, fremførte Sekretæren atter det vigtige Spørgsmaal, men henstillede »om det ikke var bedre, nu da det ikke syntes at man kunde finde en ved Interesse for Videnskaben og høi Stilling i Staten udmærket Mand, at udsætte Præsidentvalget indtil videre«. Saa vidt det kan ses, besluttede Selskabet denne Løsning af det vanskelige Problem, uden at det radikale Forslag medførte nogen Diskussion.

Selskabet var herefter uden Præsident i Aarene Maj 1860—April 1867. I dette Tidsrum var følgende Medlemmer Formænd i de fire Klasser: i den historiske, H. N. Clausen og fra 1865 J. N. Madvig, i den filosofiske, F. C. Sibbern, i den matematiske, C. C. G. Andræ, og i den fysiske Klasse, D. F. Eschricht og fra 1862 Japetus Steenstrup. Det vilde formodentlig have været nærliggende at søge et Præsidentemne blandt disse særligt betroede Medlemmer. F. C. Sibbern havde allerede forlængst paa Grund af Alder og Svaghed unddraget sig al Virksomhed i Selskabet, og C. C. G. Andræ tog paa Grund af politisk Virksomhed kun meget ringe Del i Selskabets Liv. Af de øvrige Klasseformænd var J. N. Madvig vel den, man nærmest havde Opmærksomheden henvendt paa. Han havde desuden siden 1852 fungeret som Selskabets Arkivar (Redaktør). I de præsidentløse Aar ledede han Størstedelen af Møderne, vekslende med H. N. Clausen, D. F. Eschricht og Japetus Steenstrup.

10. JOHAN NICOLAI MADVIG 1867—86

Da Selskabet i April 1867 klart udtalte Ønsket om igen at faa en Præsident, var det da ogsaa Professor *Johan Nicolai Madvig*, der enstemmig blev valgt. I Mødet den 5. April 1867 gjorde Sekretæren, Japetus Steenstrup, opmærksom paa, at der i

JOHAN NICOLAI MADVIG

Malet af Carl Bloch

Frederiksborgmuseet.

det følgende Møde vilde være at foretage Valg af nye Embedsmænd, »istedetfor dem der efter Tour træde af, eller hvis Pladser staae ubesatte . . . ; det Sidste [gjælder] om Præsidenten, angaaende hvilket der idetmindste ifølge de ifjor i Selskabet fremkomne Udtalelser bør tages Bestemmelse, hvorvidt det skal besættes nu eller ikke«. Om »de ifjor i Selskabet fremkomne Udtalelser« findes intet omtalt i Mødeprotokollen, men i nogle Forhandlinger i Maj 1866 mellem Præsidenten og Sekretæren om Ændring af Diplomerne er Spørgsmaalet berørt (jvfr. S. 63 f). Paa Dagsordenen for Mødet den 26. April s. A. var sat: »Valg paa en Præsident, saafremt Selskabet maatte beslutte, at den blot indtil videre ledigstaaende Præsidentpost nu maatte være at besætte.« I samme Møde skulde Valg af en ny Arkivar foretages, da J. N. Madvig havde udtrykt Ønsket om at fratræde Embedet. Efter at Arkivarvalget havde fundet Sted, sattes Spørgsmaalet om Præsidentpostens Besættelse under Drøftelse og Afstemning. Da det med 15 Stemmer mod 2 var afgjort, at Vakancen skulde ophøre, og Præsidentposten besættes, valgtes J. N. Madvig eenstemmig til Præsident med 16 afgivne Stemmer. Om det første Møde, den 10. Maj 1867, i hvilket J. N. Madvig præsiderede, beretter Forhandlingsprotokollen følgende: »Forinden Præsidenten, valgt i forrige Møde, modtog Præsidentstolen, henvendte han sig til Selskabet [i] nogle Ord, hvori han udtalte sin Opfattelse af den ærefulde Stilling i Selskabet, han var blevet valgt til, og takkede for den ham af Collegerne viste Ære. Han meddelte slutteligen, at han havde fundet det passende, da Selskabet var et kongeligt, personligen at meddele Hs. M. Kongen sit Valg til Præsident.«

Som Præsident overværede J. N. Madvig regelmæssigt Møderne; i Tilfælde af hans Forfald fungerede N. L. Westergaard som Regel som Mødeleder.

I de reviderede Vedtægter af 1869 (jvfr. S. 175) foretoges ingen væsentlig Ændring vedrørende Præsidentembedet. Kun erstattedes i Vedt. 1839 § 10 den til Enevælden passende, men efter Grundlovens Indførelse mindre egnede Ordlyd, at Præsidenten »underskriver de Andragender og Betænkninger, der maatte være at afgive til Hans Majestæt Kongen«, med det farveløse Udtryk i Vedt. 1869 § 10, at Præsidenten »repræsenterer Selskabet allevegne, hvor det maatte træde offentlig frem«. Dermed bortfaldt i Vedtægterne det sidste Udtryk for Selskabets tidligere saa stærke Afhængighed af Kongen.

Efter Udløbet af J. N. Madvigs femaarige Funktionstid genvalgtes han den 24. Maj 1872 for en ny Femaarsperiode. Samtidig med at være Præsident fortsatte J. N. Madvig tillige sin Virksomhed som Formand for den i 1866 samlede historisk-filosofiske Klasse.

Endnu et stort Tillidshverv blev betroet J. N. Madvig af Selskabet, idet han den 27. Oktober 1876 valgtes til Medlem af den første Direktion for Carlsbergfondet, som straks konstituerede sig med Madvig som Direktionens første Formand.

Den 27. December 1883 havde J. N. Madvig været Selskabets Medlem i 50 Aar. Ved den Lejlighed fik han Meddelelse om Stiftelsen af den Madvigske Æresmedaille (jvfr. S. 82 ff). Et Udvalg med Formanden for den naturvidenskabelig-matematiske Klasse, Ad. Steen, som Ordfører overbragte Madvig Selskabets Beslutning derom med følgende Ord:

»Det er i Dag 50 Aar siden Videnskabernes Selskab optog Deres Excellence til Medlem, og snart i 17 Aar har det arbejdet under Deres Præsidium. Denne Mærkedag har Selskabet ikke kunnet og ikke villet lade gaa ubemærket hen. Det har taget en Beslutning, som det er os overdraget at meddele. Denne Beslutning er taget i Erkjendelse af Deres Excellences betydningsfulde, sunde og klare videnskabelige Arbejder, som vi her i Landet ikke ere ene om at vurdere højt, og i Erkjendelse af Deres Interesse for og Virksomhed i Selskabet, og det har derved ikke kunnet se bort fra Deres Fortjenester af Universitetet, Deres indtrængende Lærervirksomhed ved Højskolen, Deres Arbejde i Skolens Tjeneste og i andre vigtige Samfundsanliggender; det har ikke kunnet glemme, at Deres hele Færd har været gjennemtrængt af en varm Kjærlighed til vort Fædreland og vort gode danske Sprog. Jeg skal have den Ære at oplæse følgende Udskrift af Protokollen over det Møde, hvori Beslutningen er tagen. [Herefter oplæstes Tillægget til Vedtægterne.] Vi haabe, at Deres Excellence vil finde det naturligt, at Mødet er holdt uden Deres Vidende og Beslutningen tagen uden Vejledning af Deres vægtige Ord. Men skulde De finde noget at indvende, saa undskyld, naar vi sige, Selskabet forstaar her bedre, hvad det skylder sig selv og det Samfund, hvori det virker«. ¹

Efter Jubilæet afholdt Selskabet et festligt Møde den 11. Januar 1884, i hvilket J. N. Madvig takkede for den ham tildelte Æresbevisning, som han modtog. Derefter holdt han et Foredrag: »Antydninger og Bemærkninger om Causalitet og Frihed.«

Til Trods for at J. N. Madvig i Sommeren 1884 var fyldt 80 Aar, vedblev han endnu at lede samtlige Selskabets Møder i et Par Aar. Den 19. November 1886 præsiderede han for sidste Gang, og den 12. December s. A. afgik han ved Døden. I Selskabets Samling den 21. December mindedes Sekretæren, H. G. Zeuthen, den afdøde Præsident og udtalte blandt andet:

»Intet nulevende Medlem har kjendt vort Selskab uden ham, og de ere ikke mange, som have kjendt det uden med ham til Præsident. Det er dog ingenlunde blot Vanens Magt, som næsten bringer os til at føle os fremmede her i Selskabet nu, da vi ikke mere have Madvig i vor Spidse, eller snarere — Vanen har kunnet faa en saadan Magt, fordi der i den Tid, han har været vor Fører, ikke har kunnet opstaa endog blot en øjeblikkelig Tvivl om, at denne Plads tilkom ham.

Til den var han først og fremmest kaldet ved det Størværk, han havde udført og vedblev at udføre i Videnskaben. Til den var han kaldet ved den store Anseelse, som dette havde erhvervet ham hos Videnskabens Dyrkere i alle Lande, og som gjorde det til en Ære for Selskabet at have ham til Præsident. I vort eget Land, hvis tro Søn han var, strakte denne Anseelse sig som bekjendt langt udenfor de lærdes Kreds, hvad der ogsaa har været af Betydning for Selskabet. Dette har, som Madvig spøgende bemærkede engang, da vi bragte ham vor Hyldest, altid

¹ Overs. 1883. S. 47.

tidligere valgt en Excellence eller en endnu højere stillet Mand til Præsident; han naaede en saadan høj Stilling efter at være bleven Præsident.

Mere end alt dette tænke vi dog i Aften paa selve den værdige og dog milde Personlighed, der udfyldte Præsidentstolen. Denne Personlighed tilhørte først Videnskabsmanden Madvig, den til det yderste sandhedskjærlige Forsker, den klare og skarpe Kritiker, som nøje havde prøvet Grundene for sin egen Granskings Resultater, og som betragtede en saadan alvorlig Prøvelse som en Betingelse for al ægte Videnskab. Naar vi traadte ind i dette Selskab og her skulde forelægge de Resultater, hvortil vi vare komne, forenede Tanken paa Madvigs Person sig derfor med den Ærbødighed, som skyldes Selskabet, for paa det kraftigste at minde os om efter Evne at tilfredsstille de samme Fordringer.

At nu en saadan Bestræbelse allerede her i Salen kunde høste en mere umiddelbar Løn, end man ellers kunde vente ved Forelæggelsen af Emner fra de specielle Videnskaber, derfor kunne vi atter takke Madvig. Han, der i sin Tid som Undervisningsinspektør lagde Vind paa at være hjemme ogsaa i de Undervisningsgjenstande, som laa ham fjærnest, havde som Præsident i Videnskabernes Selskab et levende Ønske om i det mindste at forstaa de Principer, paa Grundlag af hvilke man arbejder i de forskjellige Videnskaber. Derfor blev han ogsaa, som engang fremhævet af det nuværende ældste Medlem,¹ den bedste Tilhører ved vore Møder.

At hans Tankes Klarhed og hans strænge Retfærdighedsfølelse, forbundet med hans fine Takt, var af største Betydning for Ledelsen af vore Forhandlinger, behøver jeg kun at minde om; ingen har dog haft saa megen Lejlighed til at bemærke det som Selskabets Sekretærer.

Den Magt, som Madvig udøvede her i Selskabet, beroede dog ikke blot paa, at vi bøjede os for hans Overlegenhed, og at hans skarpe Aand klarede de Vanskeligheder, som kunde møde; men det var ogsaa en Kjærlighedens Magt. Vi holdt stedse mere af ham, jo mere vi lærte hans varme Hjærte at kjende, der rummede ikke blot en levende Interesse for alt menneskeligt, men en levende Kjærlighed til Menneskene. Denne lagde han for Dagen over for os ved sin varme Deltagelse for hele vort Ve og Vel, og mange her i Salen ville som jeg have erfaret, i hvor høj Grad Madvig følte vor Glæde eller Sorg som sin egen.

Nu er den Periode afsluttet i Videnskabernes Selskabs Liv, da det havde Madvig til Præsident. I Øjeblikket bliver det Tab, vi have lidt, os endnu føleligere derved, at Aarene, hvor tung en Byrde hans svækkede Syn end længe havde været for ham selv, intet havde taget fra hans aandelige Kraft. De havde kun gjort hans Skikkelse endnu ærværdigere og endnu elskeligere. I Smærten over, hvad vi have tabt, glemme vi dog ikke at skjøne paa, at det blev os givet at beholde ham saa længe og at tage et saa fuldt og friskt Minde om ham med ind i den Tid, som kommer.

Dette Minde vil styrke vor Stræben efter i vore Arbejder at udvise den Sandhedskjærlighed og Grundighed, som sømmer sig for et *Videnskabernes* Selskab,

¹ Japetus Steenstrup.

og det vil hjælpe os til indbyrdes at bevare et saadant personligt Forhold, som sømmer sig et lærd *Broderskab*.«¹

Den virkelige Mindetale over J. N. Madvig holdtes først noget senere, da den ældste af Madvigs herværende Elever, J. L. Ussing, i Selskabets Møde den 14. Oktober 1887 holdt et Foredrag over »J. N. Madvigs videnskabelige Betydning«².

Efter Madvigs Død indtraf atter en Ledighed i Præsidentembedet, dog for kortere Tid end tidligere havde været Tilfældet. Aarsagen hertil var Ønsket om at faa gennemført en grundig Revision af Vedtægterne og Erkendelsen af, at denne muligvis kunde faa Indflydelse paa Præsidentens fremtidige Stilling. Den 1. April 1887 gjorde Sekretæren, H. G. Zeuthen, Henstilling til Selskabet om, hvorvidt det maatte ønske Valg af en Præsident snarest muligt. »Han bemærkede, at han ved personlige Samtaler havde sikret sig at have almindelig Samstemning for ikke umiddelbart efter Gehejmerraad Madvigs Død at foretage et nyt Valg; men det vilde stemme med Vedtægterne ikke at udsætte et saadant længere end til sidste Møde i April. Selskabet har imidlertid fra 1860—67 givet en videre Fortolkning, efter hvilken Bestemmelser om at det ældste tilstedeværende Medlem i Præsidentens Fraværelse overtager hans Forpligtelser i Møderne, ogsaa har fundet Anvendelse paa længere Vakancer og udenfor Møderne.« I det følgende Møde sattes Spørgsmaalet om Valg under Forhandling, og ved en Afstemning vedtoges Udsættelse af Præsidentvalget med alle Stemmer mod een (jvfr. S. 177).

Umiddelbart derefter paabegyndte en Kommission Gennemgangen af Vedtægterne, og ved Vintersæsonens Begyndelse kunde et samlet Forslag fremlægges. I dette fandtes flere Ændringsforslag, som berørte Præsidenten. Som før omtalt (S. 458) foranledigede L. Engelstoft ved Vedtægtsdebatten i 1838, at Reglerne for Valg af Præsident og Embedsmænd, som fra 1796 havde været forskellige, nu blev ensartede, hvorved Præsidentposten samtidig rykkedes ind under Selskabets Embeder. Med Forslaget 1887 blev Præsidenten atter udskilt fra Embedsmændene. Om Forslagets Art gav Udvalget ved et Cirkulære den 12. Oktober 1887 følgende Oplysninger: »Det foreslaaes, at Præsidenten betegnes som den, der staar i Spidsen for Selskabet, men derimod ikke som hidtil nævnes blandt dettes Embedsmænd, at hans Gjærning i Selskabet og hans Forhold til dettes Embedsmænd bestemmes noget nøjere end tidligere, og at Valgperioden indskrænkes fra 5 til 1 Aar. For at Selskabet ikke skal binde sig i Fremtiden, er det foreslaaet, at Gjenvalg tillades, hvilket ikke er til Hinder for at indføre en foreløbig Praxis, hvorefter den fratrædende ikke blev gjenvalgt. Det er foreslaet, at de særlige Regler om Valg af en Prins af det kongelige Hus ikke paany opstilles.« I Bestemmelserne om Præsidentens Funktioner (Forslagets § 13) var desuden foreslaet: »I paatrængende Tilfælde, hvor en Sags Afgjørelse ikke kan opsættes til det næste Møde i Selskabet, kan han [Præsidenten] i Forening med Sekretæren tage Bestemmelse paa Selskabets Vegne. Om tvivlsomme Selskabsanliggender bør Selskabets Embedsmænd, særlig dets Sekretær, raadføre sig med ham.« Den nærmere

¹ Overs. 1886. S. (51—54).

² Trykt Overs. 1887. S. 97—127.

Motivering for Ændringsforslagene blev af Udvalgets Ordfører, Sekretæren, givet i Møderne den 11. og 25. November 1887 (jvfr. S. 177 ff.). Det fandtes rigtigt at adskille Præsidentens ulønnede Hæderspost fra de lønnede Embeder. Endvidere formentes det at være en Fordel, hvis ikke ganske særlige Ønsker om en permanent Præsident forelaa, da at lade Præsidiets veksle hyppigt, som det ogsaa var Tilfældet mange Steder i Udlandet. Imod Udvalgets Forslag opponerede især Japetus Steenstrup, der fremhævede Fordelene ved Bevarelsen af de femaarige Præsidentskaber og viste, at Sammenligningen med Forholdene i Udlandet var sket ud fra forkerte Forudsætninger. Endvidere kritiserede han det stillede Forslag om Samarbejdet mellem Præsident og Sekretær og især Bestemmelsen om Behandlingen af tvivlsomme Selskabsanliggender. Endelig efterlyste han nøjere Regler for Udførelsen af Præsidentens Hverv under hans Fraværelse (jvfr. S. 181 ff.).

Efter den første Behandling af Vedtægtsforslaget indkaldtes andre Forslag til Ændringer, og af de indkomne skal nævnes følgende:

Jul. Thomsen foreslog en Funktionstid paa 3 Aar.

C. F. Lütken og L. F. A. Wimmer ønskede ligeledes Valg for 3 Aar og desuden en Vekslen af Præsidenterne mellem de to Klasser.

Jul. Thomsen foreslog ligesom Japet. Steenstrup Udeladelse af Forslaget om særlige Forhandlinger mellem Præsident og Embedsmænd.

Japet. Steenstrup stillede Forslag om, at Præsidentens Hverv i Tilfælde af Fraværelse eller Forfald skulde overtages af en af Klasseformændene som Vicepræsident, og hvis ogsaa disse havde Forhindringer, da af Aldersformanden og i Møderne af det ældste tilstedeværende Medlem.

Udvalget foreslog følgende Bestemmelse derom: »I Præsidentens Forfald fungerer det Medlem, der sidst har været Præsident, som Vicepræsident. Findes intet saadant Medlem, overtages dette Hverv af den Klasseformand, som er ældst Medlem af Selskabet. Naar hverken Præsidenten eller Vicepræsidenten er tilstede i et Møde, leder det ældste tilstedeværende Medlem dette«.

Ved anden Behandling den 17. Februar 1888 traf Selskabet Beslutning om Forslagene vedrørende Præsidenten. Men endnu til tredje Behandling forelaa nye Forslag bl. a. fra Vilhelm Thomsen, der genoptog Spørgsmaalet om etaarige Præsidenter, men med Opgivelse af Genvalget, som under Forhandlingerne havde vakt nogen Modsigelse. Samtidig støttede han Wimmer i Ønsket om en Vekslen af Præsidenterne mellem Klasserne.

Hertil knyttedes endnu nogle faa Bemærkninger, hvoraf følgende skal nævnes:

V. FINSEN.

»Jeg vilde Intet have imod at gjenoptage Udvalgets tidligere Forslag om etaarige Præsidentskaber, men jeg kunde ikke gaa ind paa, at Gjenvalg i saa Fald skulde være forbudt; dette vilde efter min Mening være noget ganske usædvanligt og eksempelløst, men maaske det ikke heller er Meningen. Professor Wimmer's Forslag om skifte-

vis Valg mellem Klasserne forekommer mig uheldigt; det er jo at lægge et Baand paa Valget, at indskrænke den i og for sig naturlige Adgang til at vælge den, man maatte anse bedst egnet til Stillingen.«

FR. JOHNSTRUP.

»Er der ingen blandt Selskabets Medlemmer, som for Tiden anses værdige til at være Selskabets Præsident efter de gjældende Vedtægter, vil det kun nedsætte denne Stillings hidtidige Betydning, naar den skal gaa paa Omgang blandt Medlemmerne. Efter min Formening maa den hellere henstaa ubesat ligesom i Aarene 1860—67, — hvilket dengang ikke hæmmede Selskabets Virksomhed, — indtil man kan enes om en Præsident efter de gamle Vedtægter.«

VILH. THOMSEN.

»Tilføjjelsen af »lønnede« er ganske vist noget helt nyt; men denne Tilføjjelse forekommer mig praktisk, ikke blot som en skarpere Betegnelse af Modsætningen mellem Præsidenten og Embedsmændene, men ogsaa fordi det dog egentlig i Vedtægterne burde nævnes, at Embedsmændene ere lønnede. En Udvej var det naturligvis at gjøre Tilføjjelsen eller Udeladelsen af »lønnede« til et særskilt Forslag, for at ikke dette Ord skulde være en Hindring for selve Realitetsforslagets Vedtagelse. Jeg er heller ikke begejstret for *skiftende* etaarige Præsidenter, men finder dog at Forslaget burde bringes frem.«

Den 20. April 1888 sluttedes Behandlingen af Vedtægterne, hvorefter de tryktes. De vedtagne Paragraffer 10—12 vedrørende Præsidenten fik i Hovedsagen den Formulering, som endnu er bevaret i Vedtægterne 1938 §§ 8—10. Vedrørende Udføjjelsen af Præsidenthvervet under Fraværelse blev dette efter Vedtægterne 1888 § 12 overdraget til den ældste Klasseformand som Vicepræsident, subsidiært til det ældste tilstedeværende Medlem. — Præsidenten henregnedes nu ikke mere til Embedsmændene; hans Valgperiode vedblev at være femaarig. De særlige Regler om Valg af en Prins af det kgl. Hus bortfaldt.

Under Vakancen i Præsidentembedet havde Størstedelen af Møderne været ledet af Japet. Steenstrup; dog præsiderede C. Goos, efter Beslutning, i de Møder, i hvilke Vedtægterne behandledes.

Straks efter at de nye Vedtægter var traadt i Kraft, foretoges den 4. Maj 1888 Valg af Præsident. Valget faldt paa den 75-aarige tidligere Sekretær Professor *Johannes Japetus Smith Steenstrup*, der ved Afstemningen fik 16 Stemmer af 19. Der indtraf imidlertid det sjældne Tilfælde, at Steenstrup ikke ønskede at modtage Valget. I et Brev af 9. Maj 1888 til Sekretæren udtalte Japet. Steenstrup sin Tak for Valget, men samtidig sin Beklagelse af, at personlige Grunde afholdt ham fra at modtage det ærefulde Hverv.

»Hvad enten jeg nemlig seer hen til det meget, som Selskabets Tarv, ret forstaaet, efter min Føjjelse billigen kan fordre af den, i hvis Hænder Selskabet betroer

Ledelsen af dets Anliggender, eller dertil, at en ikke fuldt befæstet Tilstand af mine Kræfter endnu kun i ringere Grad egner sig for den Virksomhed, som et Præsidium *i* og *udenfor* Selskabets Møder uafviseligen kræver, vil det staae for mig som kun lidet forsvarligt — baade over for Selskabet og over for mig personligen og de videnskabelige Formaal, til hvis Fremme mine Kræfter paa en noget sikkrere Maade kunne virke — om jeg overtog det Hverv, som Selskabets Medlemmer har ment at burde tildele mig og hvorved de saa høiligen have hædret mig. Dertil kommer, som noget for Tidspunktet mere særegent, men som noget tillige, der, ifølge de i det sidste Halvaar stedfundne Drøftelser af de just nu vedtagne nye Love for vort Selskab, vil være de fleste af de høit agtede Medlemmer let forstaaeligt, at Overtagelsen af Præsidiets for Øieblikket maatte berede *mig* større og særlige Vanskeligheder, da jeg endnu ikke kan være fortrolig med de nye Vedtægters Bestemmelser og Forstaaelsen af disse heller ikke overalt er mig klar. I mange Tilfælde vilde min Ledelse af Forhandlingerne i vore Møder kun kunne foregaae under en Famlen, der vilde være lidet tilfredsstillende for Selskabet og for Præsidiets.«

11. JULIUS THOMSEN 1888—1909

Den 18. Maj 1888 indvarsledes til nyt Valg af Præsident, ved hvilket Professor *Hans Peter Jürgen Julius Thomsen* valgtes med 16 Stemmer af 23. Den ene Klasseformand, Fr. Johnstrup, fik 4 Stemmer, den anden, J. L. Ussing, fik 2, og C. Goos fik 1. I det følgende Møde, den 1. Juni 1888 meddelte Præsidenten ved Tiltrædelsen af sin Post, »at han havde underrettet Hs. Majestæt Kongen, som er Selskabets Protektor, det paa ham faldne Valg, og at Hs. Majestæt havde udtalt sin Bevaagenhed for Selskabet«. Jul. Thomsen var overordentlig virksom i Selskabets Tjeneste. Et meget stort Antal Afhandlinger, ogsaa fra hans Præsidenttid, forelagde han i Selskabet, hvorefter de optoges i Publikationerne. Han medvirkede ofte i Bedømmelser af Afhandlinger og Prisbesvarelser, og som Præsident deltog han meget i Udvalgsarbejde og forsømte i sin 21-aarige Præsidenttid kun sjældent Møderne.

Aaret efter sin Tiltrædelse fremførte Jul. Thomsen i Skrivelse af 16. Maj 1889 et Forslag for Kassekommissionen, som, til Trods for at det ikke kom frem i Selskabet, dog bør erindres. Da Selskabets Budget var meget haardt belastet, førtes Jul. Thomsens Tanke hen paa en Forøgelse af Selskabets Indtægter ved at søge at faa et Tilskud fra Statskassen til Bestridelse af en Del af Udgifterne. Dette Forslag kunde Kassekommissionen ikke tiltræde med den Motivering, at et saadant Tilskud formentlig let vilde kunne virke til at forrykke Selskabets daværende uafhængige Stilling. Jul. Thomsens Forslag blev derefter henlagt, men adskillige Aar senere genoptaget.

Som andetsteds omtalt (S. 345) var det Jul. Thomsen, der i Februar 1894 stillede Forslag om et Tillæg til Vedtægterne vedrørende Optagelsen af overordentlige Medlemmer. Forslaget, der vedtoges den 9. Marts 1894, efterfulgtes af Optagelsen af

JULIUS THOMSEN
Malet af Carl Bloch
Frederiksborgmuseet.

Kronprins Frederik som Æresmedlem, og den 11. Maj kunde Jul. Thomsen paa Selskabets Vegne byde Kronprinsen Velkommen.

Det er ligeledes andetsteds anført (S. 612), hvorledes Selskabet i et af Præsidenten sammenkaldt overordentligt Møde den 24. November 1899 modtog Meddelelse om Oprettelsen af et Legat paa 100.000 Kroner, der under Navn af »J. P. Suhr & Sønns Legat til Erindring om Professor Dr. med. & phil. Julius Thomsen« skulde bevares som et Hele under Selskabets Bestyrelse, saaledes at Kapitalen forblev urørt, medens den aarlige Rente anvendtes til Fremme af Selskabets Formaal efter nærmere Bestemmelse af dets Præsident. Efter Præsidentens Forslag vedtoges det at modtage Gaven, og der rettedes i den Anledning en Tak til Jul. Thomsen for den væsentlige Andel, han ved sine betydningsfulde Arbejder havde haft i, at en saa stor Gave var tilfaldet Selskabet, og for hans Virksomhed som Selskabets Præsident. I Aarene 1904—05 anvendtes en Del af Renterne fra Legatet til Trykning af en paa Dansk affattet Oversigt over Resultaterne af Julius Thomsens termokemiske Arbejder. Det trykte Værk blev overdraget Selskabet som et af dets Forlagsskrifter¹.

Jul. Thomsen kom som Præsident ofte til at repræsentere Selskabet ved særlige Lejligheder, baade indadtil overfor dets egne Medlemmer og udadtil ved mere officielle Festligheder.

Den 4. November 1892 overbragte Jul. Thomsen som Ordfører for en Deputation Selskabets Hilsen til Japetus Steenstrup, der da havde været Medlem i 50 Aar².

I det følgende Møde den 18. November højtideligholdtes Selskabets 150-Aars Jubilæum. Der blev ikke i den Anledning foranstaltet nogen offentlig Fest. Men Præsidenten havde foreslaet at fremkalde Mindet om den vigtigste Side af Selskabets Virksomhed i det tilbagelagte Tidsrum ved Udgivelsen af en Fortegnelse over de af Selskabet i Tidsrummet 1742—1891 udgivne videnskabelige Arbejder. Fortegnelsen, der udarbejdedes af Dr. phil. Dines Andersen, blev omsendt umiddelbart før Jubilæet. Mødet, der var ordnet som et sædvanligt Møde, overværedes af Selskabets Protektor, Christian IX, og 48 Medlemmer. Festen indlededes med en Tale af Jul. Thomsen, i hvilken han gav et Tilbageblik paa Selskabets Virksomhed³. Derefter holdt Edv. Holm et historisk Foredrag om Selskabets Stiftelse og dets Stiftere⁴. Protokollen meddeler bl. a. om Mødet: »Lokalet var festlig oplyst, særlig ved Lysene i 4 prægtige Kandelabre i Empirestil, som Præsidenten havde skjænket Selskabet i Anledning af Jubilæet. Den Tak for denne smukke Gave, som Kongens Nærværelse havde hindret i at bringe under Mødet, udtalte Sekretæren [H. G. Zeuthen] under almindelig Tilslutning fra Medlemmerne i et Aftenselskab, hvortil Præsidenten havde indbudt Medlemmerne efter Mødet.«

De to Møder, som Selskabet afholdt i Marts 1899, satte paa sin Vis et Skel i Sel-

¹ Julius Thomsen: »Systematisk gennemførte termokemiske Undersøgelers numeriske og teoretiske Resultater.« Kbh. 1905.

² Tale trykt i Overs. 1892. S. 58—60.

³ Résumé trykt i Overs. 1892. S. 63—64.

⁴ Trykt i Overs. 1892. S. 65—80.

skabets Historie. Den 10. Marts holdt Selskabet sin sidste Samling i den gamle Mødesal i Prinsens Palæ. Dermed afsluttedes den Periode af Selskabets ydre Tilværelse, der var indledet med det kgl. Reskript af 5. Oktober 1774, efter hvilket der forundtes Selskabet det dertil fornødne Rum paa et af de kongelige Slotte. Præsidenten sluttede Mødet ved at bringe en Tak til Staten for den Støtte, den havde ydet Selskabet ved at give det Lokale i et af Statens Slotte. Han mindedes de Aar — siden 1855¹ — i hvilke Selskabet havde boet i Prinsens Palæ og udtalte bl. a. følgende:

»Netop i det forløbne halve Aarhundrede har ikke alene Videnskabernes mange Grene gennemgaaet en mærkelig Udviklingsproces; men Videnskabens Resultater ere ogsaa trængte ud i Folkets brede Lag og have vakt en Interesse for videnskabelig Syslen, som for et halvt Aarhundrede siden var næsten fuldstændig ukendt. Jeg tror ikke, at det er en Overvurdering af vor Virksomhed og af vore Møders Betydning, naar jeg udtaler, at Medlemmernes ihærdige videnskabelige Stræben, hvis Resultater gav vore Møder Indhold, har været en stærkt medvirkende Faktor til, at en levende Interesse er vakt i vide Kredse for videnskabeligt Arbejde. Selskabets Medlemmer fulgte i saa Henseende kun Tidens Løsen; alle dets nulevende Medlemmer, med Undtagelse af to, ere indtraadte i Selskabet efter det ulykkelige Aar, da vort Fædreland for anden Gang i Løbet af et halvt Aarhundrede blev berøvet en stor Del af sit Landomraade, og alle maatte vel være overbeviste om, at, saafremt Danmark i Fremtiden skulde bevare en agtet Plads blandt Europas civiliserede Nationer, maatte det ske ved en stærk Udvikling af de intellektuelle Kræfter paa Videnskabens, Industriens, Kunstens, Handelens og Agerdyrkningens Omraade; men Udviklingen i videnskabelig Retning danner Grundlaget for en sund Udvikling i de andre Retninger«².

Det andet Møde i Marts 1899, den 24., holdtes for første Gang i de nuværende Lokaler, som Carlsbergfondet havde indrettet for Selskabet. Det festlige Møde overværedes bl. a. af Kong Christian IX som Protektor og Kronprins Frederik som Æresmedlem. Som Præsident gav Jul. Thomsen en Udsigt over Selskabets hidtidige ydre Forhold. I sin Tale karakteriserede han bl. a. sin egen Tids videnskabelige Udvikling paa Naturvidenskabens Omraade med følgende Ord:

»Med Hensyn til Naturforskningens Karakter er der i dette Tidsrum indtraadt væsentlig forandrede Forhold; thi medens Aarhundredets første Halvdel kan siges at være karakteriseret ved Forskere, som udstrakte deres Arbejder over store Dele af Videnskaben og vare Naturforskere i Ordets videre Forstand, fremtræder i Aarhundredets anden Halvdel Specialisterne paa Videnskabens Omraade. Det var en umiddelbar Følge af det omfangsrige Materiale, som den forudgaaende Tids store Opdagelser havde frembragt i alle Retninger; Omfanget var blevet saa stort,

¹ Jul. Thomsen blev Selskabets Medlem i 1860.

² Overs. 1899, S. 32—33.

at ingen saa at sige formaaede at omfatte Naturvidenskaben som Helhed; enhver enkelt Opdagelse skulde yderligere gennemarbejdes i sine Konsekvenser, og der var paa hvert saadant begrænset Omraade rigeligt Stof for den enkelte Forskers Arbejde. Ved denne Deling af Arbejdet imellem Nutidens mangfoldige Forskere opstode Specialisterne, hvis Virksomhed har været overordentlig frugtbar for Videnskabens Udvikling. Men, medens de mange begrænsede Opgaver delte Naturvidenskabens Dyrkere i lige saa mange Grupper, virkede derimod Resultaterne af deres samlede Arbejde netop i den modsatte Retning; thi Berøringspunkterne mellem Videnskabens forskellige Grene tiltoge uafbrudt i Antal, Grænserne imellem samme bleve udviskede, og Videnskabens mange Grene viste mere og mere tydeligt deres Oprindelse fra en fælles Stamme. Selv Videnskaber, som tilsyneladende stode temmelig fjærnt fra Naturvidenskaben, fik deres Tilknytningspunkter til samme og optog dens exakte analytiske Metoder. Saaledes nærme sig Videnskabens forskellige Dele stedse mere til en fælles højere Enhed, et Maal, til hvilket ogsaa vort Selskab har ydet væsentlige Bidrag i det Tidsrum af 44 Aar, i hvilket det har holdt sine Møder i det nys forladte Lokale.«

Med Overtagelsen af de nye Lokaler gav Selskabet Afkald paa det store Gode, som var givet med det kongelige Tilsagn i 1774, for fremtidig at modtage sin Bolig af en privat Institution, Carlsbergfondet. Jul. Thomsen sluttede sin Tale med en Tak til Carlsbergfondets afdøde Stifter, Kaptajn, Brygger J. C. Jacobsen samt til Fondets Direktion¹.

I Anledning af 300 Aarsdagen efter Tyge Brahes Død afholdt Selskabet den 24. Oktober 1901 et festligt Møde under Jul. Thomsens Præsidium. Mødet overværedes bl. a. af Kong Christian IX og Kronprins Frederik. Præsidenten indledede Mødet med en kort Omtale af Tyge Brahes Betydning, hvorefter der holdtes to faglige Foredrag af J. A. Fridericia og C. F. Pechüle².

Kort efter, i Mødet den 29. November 1901, bragte Præsidenten paa egne og Selskabets Vegne en Lykønskning til J. L. Ussing i Anledning af hans 50-Aars Jubilæum som Medlem³.

Ved H. G. Zeuthens 25-Aars Jubilæum som Selskabets Sekretær overbragte Jul. Thomsen den 16. Oktober 1903 Selskabets Lykønskning til »det mest betroede og mest bebyrdede Medlem«⁴.

Den 9. Februar 1906 aabnede Julius Thomsen Selskabets Møde med at udtale Mindeord om Kong Christian IX (jvfr. S. 224)⁵.

I det følgende Møde var Julius Thomsen selv Genstand for Selskabets Hyldest. Herom beretter Protokollen følgende:

¹ Overs. 1899. S. 34—40.

² Overs. 1901. S. 67 ff.

³ Overs. 1901. S. 95—96.

⁴ Overs. 1903. S. 64.

⁵ Overs. 1906. S. 17—18.

»Den 16de Februar fyldte Selskabets Præsident, Geheimekonferensraad Julius Thomsen, 80 Aar. En større Kreds af Medborgere, til hvilken ogsaa de fleste af Videnskabernes Selskabs Medlemmer havde sluttet sig, havde i den Anledning forenet sig om at opstille Julius Thomsons Statue i Polyteknisk Lærestalts Gaard, hvor den svarer til H. C. Ørsteds. I Anledning af Chr. IX's Ligfærd blev den dog først afsløret den 20de Februar, ved hvilken Lejlighed Professor S. M. Jørgensen talte. Paa Grund af det særlige Forhold, hvori Selskabets indenlandske Medlemmer staa til Selskabets Præsident, følte de dog Trang til tillige som særlig Korporation at bringe ham en særlig Hilsen. I et meget talrigt besøgt Møde Aftenen d. 9. Februar efter Præsidentens Bortgang, men i hvilket Prof. Jørgensen som ældste Klasseformand præsiderede, foresloges og vedtoges enstemmig en Adresse til Præsidenten, som dels underskrevs i Mødet af de tilstedeværende, dels fik de fraværende Medlemmers Underskrift (Et i Vestindien værende Medlem var forhindret, derimod erhvervedes Underskrifter fra Irland (Dreyer) og Berlin (Bergh)). Adressen overraktes Præsidenten med Underskrifterne i Facsimile paa Fødselsdagen«.

Den til Julius Thomsen overgivne Adresse havde følgende Ordlyd:

»Skønt Videnskabernes Selskabs Medlemmer sammen med en større Kreds have ihukkommet denne Dag paa anden Maade, føle de Trang til ogsaa at bringe Selskabets Præsident en mere personlig Hilsen paa hans 80 Aars Fødselsdag.

I Spidsen for Selskabet har til enhver Tid staaet Mænd, der indtog en høj Stilling i vort Land. Denne Betingelse opfyldtes i lange Tider ikke af Videnskabens egne Dyrkere; men senere har Selskabets Præsidentstol kunnet beklædes med Mænd som Anders Sandøe Ørsted, J. N. Madvig og nu i de sidste 18 Aar Julius Thomsen.

At De, vor kære Præsident, er en højt anset Mand i vort Fædreland, som De har hædret og gavnet baade ved Deres videnskabelige og Deres tekniske Arbejder, kommer ogsaa Selskabet til Gode. Dette viste sig paa en særlig Maade ved den Gave, som paa en Gang tjener til at fremme Selskabets Formaal og maner til at bevare »Erindringer om Julius Thomsen«.

Naar Selskabet sætter Pris paa at se Dem paa sin Præsidentstol, skyldes dette dog fremfor alt de banebrydende videnskabelige Arbejder, som De efterhaanden har offentliggjort i Selskabets Skrifter. Som ethvert betydeligt Værk bære disse ogsaa Præg af deres Forfatters Personlighed, her ikke mindst af Deres Energi og Viljekraft og en Udholdenhed, der har strakt sig til en personlig Gennemførelse af alle Enkeltheder. De samme Egenskaber genfinder Selskabet hos sin Præsident, og det værdsætter dem ikke mindst af den Grund, at Deres Iver formaar ogsaa at vække andres Iver; men samtidig glæder det sig ved at kunne nære fuld Tillid til, at forskellige Standpunkter ikke gøre noget Skaar i de velvillige og kollegiale Følelser, hvormed De omfatter alle Selskabets Medlemmer.

Ikke mindst paa den Dag, da De fylder 80 Aar, ere vi glade ved at se Deres

legemlige og sjælelige Kræfter bevarede, saaledes at vi under Deres Færden i Selskabet vedblivende komme i Berøring med den Personlighed, som vi skatte og højagte. Gid dette maa vedvare ogsaa i kommende Aar, og gid disse maa blive gode og lykkelige for Dem selv«.

I det efter 80-Aarsdagen følgende Møde den 23. Februar bragte Præsidenten Selskabet sin Tak og gav dernæst nogle Meddelelser vedrørende det almindelige Formaål for det af ham udførte videnskabelige Arbejde. Formanden for den historisk-filosofiske Klasse, L. F. A. Wimmer, fremførte under Selskabets Tilslutning dets Tak til Præsidenten, for denne Meddelelse om hans egne omfattende og banebrydende Arbejder og knyttede dertil en Udtalelse af Selskabets Lykønskning. Wimmer sagde bl. a.:

»I Modsætning til mange andre videnskabelige Selskaber, hvor hver Klasse holder sine særskilte Møder, og hvor man kun ved enkelte festlige Lejligheder samles i Fællesmøder, har vort Selskab lige siden dets Stiftelse søgt at samle alle sine Medlemmer i de sædvanlige regelmæssige Møder. Dette har efter min Mening en overordentlig Betydning for Samlivet mellem vort Lands Videnskabsmænd og for den gensidige Forstaaelse af hinandens Fag. Men for at disse Sammenkomster skulle bringe det rette Udbytte, kræves der en Aandslivlighed og Alsidighed, som ikke er givet enhver Videnskabsmand, men som vi have været saa heldige at finde hos vore Præsidenter. Ligesom de ældre af os ville mindes det fra Madvigs Præsidenttid, saaledes have vi senere i Jul. Thomsen mødt den altid opmærksomme, interesserede og forstaaende Tilhører, hvad enten det var en Meddelelse, der nærmere berørte hans eget Fag, eller det var Æmner hentede fra de historiske, filologiske og filosofiske Videnskaber«¹.

Da Kong Frederik VIII første Gang efter sin Tronbestigelse overværede et Møde i Selskabet den 23. Marts 1906 bragte han Jul. Thomsen en varm og hjertelig Lykønskning i Anledning af 80-Aarsdagen, idet han udtalte sin Glæde ved at se en saa højt fremragende Mand, som han satte saa stor Pris paa, i Spidsen for Selskabet og gav de Udtalelser, der i Anledning af Fødselsdagen var fremkomne i Selskabet, sin fulde Tilslutning.

Indtil det sidste tog Jul. Thomsen virksomt Del i Selskabets Møder og Forhandlinger. Saa sent som i Februar 1908 foreslog han Nedsættelsen af et Udvalg for en almindelig Revision af Vedtægterne, og især til Drøftelse af de vigtige Regler om Optagelse af nye Medlemmer. Selv stillede han Forslag, der havde betydelige Følger for Indholdet af de i 1909 fastsatte Vedtægter (jvfr. S. 186). I Vedtægtsparagrafferne om Præsidenten foretoges ingen Ændringer.

Det er en bekendt Sag, at den myndige Mand ofte kunde staa stejlt paa sine Meninger; derved kunde det ogsaa komme til haarde Sammenstød mellem Præsidenten og enkelte af Selskabets Medlemmer. Men dette Forhold medførte ikke nogen Bitter-

¹ Overs. 1906. S. 27—28.

hed hos Præsidenten, og det spores kun sjældent i Arkivets Dokumenter. Et Eksempel er den Meningsudveksling, som fandt Sted i Udvalget for Møblering af de nuværende Lokaler, hvor Præsidenten bestandig kritiserede Udvalgets Dispositioner og til sidst afbrød Samarbejdet. Det skal dog ikke lades uomtalt, at der ved Genvalg af Jul. Thomsen, i Særdeleshed i Aarene 1898 og 1903, er kommet nogen Utilfredshed til Orde gennem den hemmelige Afstemning. I 1898 faldt saaledes 24 Stemmer paa Jul. Thomsen, men 9 Stemmer paa Vilh. Thomsen og 3 paa et tredie Medlem. I 1903 fik Jul. Thomsen 29, Vilh. Thomsen 8 Stemmer. Sidste Gang Genvalg fandt Sted — i 1908 — havde Jul. Thomsen 25 og Vilh. Thomsen 3 Stemmer.

Det sidste Møde, i hvilket Jul. Thomsen præsiderede, var den 8. Januar 1909. Kong Frederik VIII var til Stede, og der foretoges første Behandling af de nye Vedtægter. Før Resultatet af Vedtægtsforhandlingerne imidlertid forelaa trykt, var Jul. Thomsen afgaaet ved Døden den 13. Februar 1909, 83 Aar gammel. Det ordinære Møde den 19. Februar aflystes paa Grund af Præsidentens Begravelse. Men den 5. Marts udtalte den fungerende Vicepræsident S. M. Jørgensen, i Kongens Nærværelse, nogle Mindeord om Julius Thomsen¹. Disse formede sig ikke som et sagligt Foredrag om Jul. Thomsens videnskabelige Arbejde, men handlede om hans Forhold til Selskabet. S. M. Jørgensen, der stod i et nært Forhold til Jul. Thomsen, udtalte blandt andet:

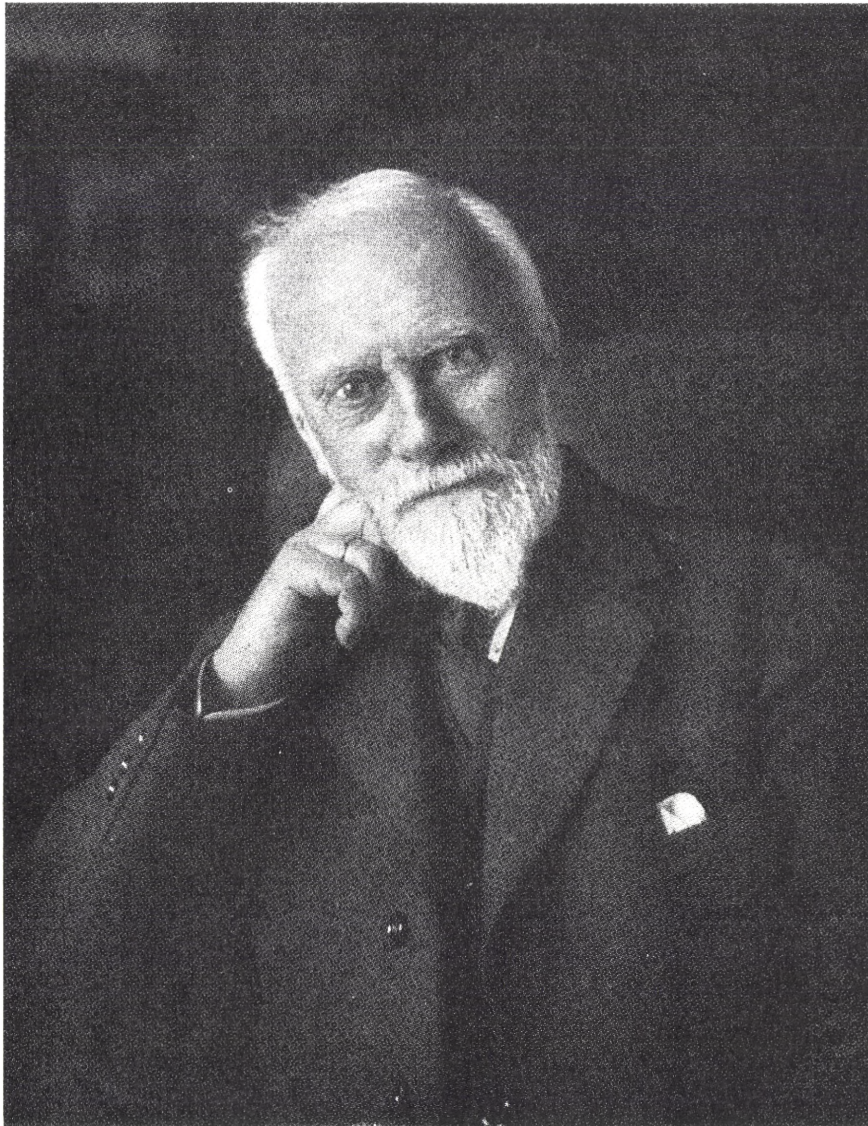
»Han var vort Selskabs ældste Medlem, han var vor Præsident, havde været det siden 1888, altsaa i over 20 Aar, og han fyldte i Præsidentstolen. I en hvilken som helst Kreds vilde man lægge Mærke til denne Skikkelse. Selv i sin høje Alder holdt han sig rank og ubøjet af Aarenes Vægt. Disse faste Træk, denne bestemte Mund, disse kloge, livlige Øjne, denne Pande, som Alderen kun svagt havde furet, glemte man ikke, naar man engang havde set dem, og selv de, der ikke kendte ham, maatte faa Indtrykket af en mærkelig Mand, en Mand, der stod udenfor det almindelige. Disse Træk, der vare som skabte til at støbes i Bronze, kunde dog, som de alle ville erindre, oplives ved et fint, varmt og elskværdigt Smil, der havde noget ualmindeligt vindende ved sig. Dette karakteristiske Ansigt have ogsaa Kunstnerne haft let ved at træffe og gengive. Baade Krøyer's Billede, Saabye's Portrætrelief paa Hædersmedaillen fra 1896, samme Kunstners Marmorbuste i den polytekniske Lærestalts Festsal, Bronzestatuens i Lærestaltens Gaard, Bloch's og Jerndorff's Malerier og flere Billeder af Julius Thomsen ligne næsten alle udmærket, saa at Eftertiden ikke vil være ubekendt med, hvorledes han virkelig saa ud. Men dette energiske Ydre var et træffende Udtryk for det Indre, som vi her i Selskabet fremfor andre havde Lejlighed til at paaskønne. Thi saa at sige alle sine Arbejder har han først forelagt her; de findes næsten alle i vort Selskabs Skrifter og Oversigter . . . Thomsen var ikke nogen Lærd; det var undertiden endog paafaldende saa ubekendt han kunde være med, hvad der tidligere var gjort, men han var sikkert en af de genialeste Eksperimentatorer, der nogen-

¹ Overs. 1909. S. 27—31.

sinde har levet. Og i en eksperimentel Videnskab som Kemien er jo Eksperimentet alt. Derfor vil hans Forsøgsresultater blive staaende, om end de Hypoteser, han gik ud fra, da han begyndte Forsøgene, ville falde og tildels forlængst ere faldne, hvad han selv aabent erkendte. Da der efter Madvigs Død skulde vælges en ny Præsident her i Selskabet, stod Thomsen i Glansen af den Verdensberømmelse, hans nylig afsluttede thermokemiske Værk havde fremkaldt, og det var derfor naturligt, at Valget faldt paa ham. Han har altid sat stor Pris paa denne Værdighed og betragtet den som den største af alle de Hædersbevisninger, der ere faldne i hans Lod, og han har altid omfattet Selskabets Anliggender med levende Interesse. Jeg tror sikkert, at det var fordi man almindelig vidste, hvor stor Pris han satte paa denne Stilling, at det Suhr'ske Legat tilfaldt Selskabet og fik den Form, som det fik. Det fortjener ogsaa at erindres, som et Vidnesbyrd om hans Kærlighed til Selskabet, at i de sidste Dage, da hans Omgivelser havde ondt ved at forstaa ham, var Videnskabernes Selskab en af de Ting, som laa ham stærkest paa Sinde. Som den selvstændige og myndige Mand han var, var det ikke forunderligt, at han som Præsident undertiden maatte komme i Modsætning til Selskabets Anskuelse. Men vi ville da ogsaa erindre den Rolighed, hvormed han saa fandt sig i at blive overstemt, og hvorledes saadanne Sammenstød aldrig efterlod nogen Bitterhed hos ham. Han var for stor til at nære Rancune. Han hævdede sin Præsidentplads med Værdighed, og mange Gange kunde han give Selskabets Anskuelse et varmt og følt Udtryk; jeg mindes saaledes det sidste Møde i vor gamle Mødesal i Prinsens Palæ, og ligeledes da vi første Gang var samlede efter vor gamle Konges Død. Han var en Ære for vort Selskab, og vi have ikke mange i vor Midte, der kunne staa Maal med ham. Der er faa danske Naturforskere, om hvem man, som om Tycho Brahe, Ole Rømer og Hans Christian Ørsted, med Vished kan sige, at deres Navne aldrig ville glemmes. Han var en af dem.«

12. VILHELM THOMSEN 1909—27.

Som det var at vente efter Udfaldet af de tidligere stedfundne Genvalg af Præsidenten, maatte Professor *Vilhelm Ludvig Peter Thomsen* blive den af Selskabet ønskede Efterfølger af Julius Thomsen. I Valgmødet den 19. Marts 1909, der overværedes af 42 Medlemmer, blev Vilhelm Thomsen da ogsaa enstemmig valgt til Præsident. I Anledning af Valget bragte Selskabets Protektor og Æresmedlem, Kong Frederik VIII, faa Dage senere sin Hilsen til Selskabet og sin »oprigtige Lykønskning til Valget af denne fremragende Videnskabsmand til Selskabets Præsident«. Valget skete, medens Vilhelm Thomsen var fraværende paa Grund af Sygdom. Først i den følgende Sæson, i Mødet den 22. Oktober 1909, kunde Vilhelm Thomsen komme til Stede og takke for det paa ham faldne Valg. »Han skjønnede varmt paa den ham viste Ære; paa Grund af Helbred havde han dog haft Betænkelighed, men saa i Valget et Vidnesbyrd om, at Selskabet ikke mente, at dette burde være en Hindring. Han tog derfor med Tak

VILHELM THOMSEN

Fotografi.

mod Valget til Præsident for det Selskab, han længe havde tjent i en anden Stilling, og for hvilket han nærrede en levende Interesse.«¹

Den anden Tjeneste, som Vilhelm Thomsen hentydede til, var Stillingen som Selskabets Redaktør, et Embede, han havde beklædt i Aarene 1878—1901. Den nye Præsident, der ved sit Valg var næsten 67 Aar gammel, var saaledes saa godt som nogen kendt med Selskabets Virke. Sygdom forhindrede ham imidlertid ofte i at vise den samme Aktivitet i Selskabets Møder, som det var Tilfældet med hans Forgænger. Ofte, og hyppigere jo ældre han blev, maatte han forsømme Møderne og overdrage Ledelsen deraf til en af Klasseformændene. Han holdt dog mange Foredrag, men kun ganske faa af hans Arbejder blev udgivet i Selskabets Publikationer. Det sidste udkom i 1917, som Bind I, Hefte 1, i den da paabegyndte Publikation »Historisk-filologiske Meddelelser«. Men kunde Vilhelm Thomsen ikke nærværende tage Del i Selskabets Møder og Forhandlinger, saa virkede han saa meget desto stærkere ved sine mange skriftlige Indlæg. Ikke alene afgav han mange Bedømmelser af indsendte Arbejder, men han var ogsaa medvirkende i en lang Række Udvalg, der nedsattes og arbejdede i hans Præsidenttid. Dette var naturligvis i særlig Grad Tilfældet, hvor Spørgsmaal vedrørende Selskabets Publikationer kom til Behandling, og hvor hans lange Erfaring som Redaktør altid var til stor Gavn paa hele dette for Selskabet saa vigtige Omraade. Men desuden deltog Vilhelm Thomsen f. Eks. i det i 1916 nedsatte Udvalg for Undersøgelse af Spørgsmaalet om Statstilskud, og i Fortsættelse heraf lagde han hele sin Indflydelse ind i den Ansøgning om Statstilskud, som et i 1919 nedsat »Finansudvalg« indsendte til Regering og Rigsdag, og som resulterede i en Statsstøtte, som siden da har været opretholdt. Endvidere kan nævnes hans Deltagelse i »Portrætudvalget« 1917, for Tilrettelæggelsen af en Fotografisamling af Medlemmerne ved Selskabets 175-Aarsdag, og for Samlingens fremtidige Fortsættelse; et »Bohaveudvalg« 1918, hvis Forhandlinger førte til den nuværende Ordning af Mødelokalerne og en Komplettering af Bohavet i disse; et i 1924 nedsat »Prisopgaveudvalg« for Regulering af Udsættelsen af Opgaver, saavel for Selskabets Midler som for Legaterne, hvilket resulterede i den nugældende Praksis. Endelig var Vilhelm Thomsen Medlem af flere »Vedtægtsudvalg«. I alle disse forskelligartede Udvalg var Præsidentens Udtalelse af den største Betydning for en tilfredsstillende Løsning af de paagældende Spørgsmaal.

Ligesom Julius Thomsen kom Vilhelm Thomsen ved flere særlige Lejligheder til at tale paa Selskabets Vegne og blev ogsaa selv ofte Genstand for Selskabets Hyldest.

I Anledning af Vilhelm Thomsens 70-Aars Fødselsdag holdt Selskabet den 26. Januar 1912 et Festmøde, der overværedes af Kongen og af 53 Medlemmer samt flere Gæster. Paa Fødselsdagen, den 25. Januar, havde Præsidenten faaet tildelt Elefantordenen. Klasseformanden L. F. A. Wimmer, der ledede Mødet, talte for Vilhelm Thomsen og oplæste følgende Adresse, som samtlige indenlandske Medlemmer havde underskrevet:

¹ Citat af Mødeprotokollen.

»Vi, Deres Kolleger i det kgl. danske Videnskabernes Selskab, som med Glæde og Stolthed ser Dem indtage Forsædet iblandt os, beder Dem modtage de bedste Ønsker i Anledning af Deres halvfjerdsindstyve Aars Fødselsdag.

Det er en lang og smuk videnskabelig Bane, De kan se tilbage paa. Fra Deres Ungdom af har Sprogenes Liv og Historie fængslet Deres Interesse og lagt Beslag paa Deres rige Evner og Deres vidunderlige Arbejdskraft. Faa har som De formaet at følge Menneskers Tale i alle de mange Former og Typer, i hvilke den fremtræder. Og Færre har formaet at udfinde de store Træk, de gennemgaaende Love bag Forskellighederne. Gennem en sammenlignende Betragtning paa Grundlag af et rigt Materiale har Sprogets Aand aabenbaret sig for Dem. Og selv dunkle Tegn, der Aarhundreder igennem havde staaet som uløste Gaader, blev af Deres Skarpsindighed tvungne til at aabenbare deres Hemmeligheder.

Vi bringer Dem vor Tak for den Glans, De har kastet over vort Land og over dansk Videnskab, hvad der særlig har Værdi i Tider, hvor Mangt og Meget kunde virke trykkende paa et fædrelandsk Sind. Vi mindes med Glæde, at De i 35 Aar har været et virksomt Medlem af vort Selskab og i en lang Aarrække med aldrig svigtende Omhu som Redaktør ledet Udgivelsen af dets Publikationer. Som den store Forsker, hvis Navn staa indskrevet blandt Videnskabens Mestre, beklæder De nu Præsidentstolen som en værdig Efterfølger af berømte Forgængere. Vi takker Dem for den smukke Maade, paa hvilken De leder vore Forhandlinger, og for Deres varme Følelse for vort Selskabs Ære og Velfærd. Og vi ønsker, at Alderen ikke vil berøve Dem Kraften til at fortsætte Deres betydningsfulde Arbejde, ligesaa lidt som den vil formaa at hæmme den stille Begejstring for Videnskaben og den faste Tro paa Forskningens Ret, der har præget Deres Personlighed Livet igennem.«¹

Efter at Vilhelm Thomsen havde takket for den store Hæder, der vistes ham, holdt han et Foredrag, hvori han gav et Tilbageblik over sin Forskning.

I Mødet den 18. Oktober 1912 mindedes Selskabet dets Protektor og Æresmedlem, Kong Frederik VIII, der den 14. Maj 1912 var afgaaet ved Døden. Kong Christian X, som havde overtaget Protektoratet over Selskabet, overværede første Gang Selskabets Samling. Et meget stort Antal Medlemmer var kommet til Stede, men Præsidenten var ved Sygdom forhindret i at møde. Hans Mindetale over den afdøde Konge og hans Velkomst til Christian X maatte derfor oplæses af Sekretæren, H. G. Zeuthen (jvfr. S. 227).

Paa Mødesedlen for Mødet den 20. Marts 1941 var indvarslet til Valg, efter Carlsbergfondets Fundats Tillæg § 3, af den, til hvem Hovedbygningen paa »Gamle Carlsberg« skulde overdrages som Fribolig paa Livstid. Før Valget meddelte Fondets Direktion, at den først havde henvendt sig til Vilhelm Thomsen — som Person, ikke som Selskabets Præsident — men at denne af Hensyn til Alder og Helbred ikke havde

¹ Overs. 1912. S. 17—18.

ment at burde modtage Boligen. Fondet indstillede derefter Harald Høffding, som enstemmigt valgtes til Indehaver af Æresboligen.

Den 13. November 1917 var det Selskabets 175-Aars Jubilæum, og i den Anledning holdtes den 16. November et Møde, der overværedes af Kongen, og i hvilket Vilhelm Thomsen som Præsident gav en Udsigt over Selskabets Historie, specielt i de sidste 25 Aar. Talen sluttedes med følgende Ord, der paa en mærkelig Maade peger hen imod de Forhold, hvorunder 200-Aaret for Selskabets Oprettelse fejres:

»Idet jeg endnu engang takker Deres Majestæt, fordi De ved Deres Nærværelse har kastet Glans over denne Mærkedag, vil jeg ønske, at det maa lykkes Deres Majestæt og det danske Folk fremdeles at holde vort Fædreland udenfor den forfærdelige Krig, der nu paa fjerde Aar har hjemsøgt Verden, og at det maa være vort Selskab forundt, i Ly af den Fred, som vi alle haaber paa, og som dog engang maa komme, at arbejde trøstig videre til de tohundrede Aar og fortsætte sin fredelige Gerning endnu i en lang Fremtid derefter, til Fremme for Videnskaben og til Ære for vort Fædreland.«¹

I 1918 stillede Præsidenten og Sekretæren Forslag om Nedsættelsen af et »Vedtægtsudvalg«, af hvilket bl. a. Præsidenten selv blev Medlem. Det ses, at han har stillet flere Ændringsforslag, men Paragrafferne vedrørende Præsidenten berørtes ikke af Ændringerne i de trykte Vedtægter 1919. Kun vedtoges det, at en af Klasseformændene, ikke blot den ældste, skulde lede Møderne i Præsidentens Fraværelse.

Vilhelm Thomsen fyldte 80 Aar den 25. Januar 1922, og i et festligt Møde den 27. Januar blev han hyldet af Selskabet i Overværelse af Kongen, 54 Medlemmer og nogle Gæster. Paa Selskabets Vegne talte Sekretæren, Martin Knudsen, der bl. a. udtalte:

»I 13 Aar har De nu været Videnskabernes Selskabs Præsident, og uden at gaa andre Institutioner for nær, tør det betragtes som almindelig anerkendt, at dette er den største videnskabelige Udmærkelse, som kan blive en dansk Videnskabsmand til Del. Selskabets Medlemmer er stolte af at have Dem til Præsident og det i Kraft af den Glans, som staar om Deres videnskabelige Personlighed, og som har højnet Selskabets Anseelse baade i Udlandet og herhjemme. Herom vidner de høje Udmærkelser, som Hans Majestæt Kongen har givet Dem, og herom vidner mange andre Forhold, af hvilke jeg kun skal nævne det ene, at da vort Selskab ved Krigstidens Ugunst ikke mere kunde staa paa egne Ben i pekuniær Henseende, kunde De med fornøden Autoritet tale Selskabets Sag hos Regering og Rigsdag, saa Selskabet nu kan glæde sig over en Bevilling, som muliggør, at Virksomheden fortsættes.

Vi Medlemmer er ikke blot stolte af at have en Mand med Deres videnskabelige Kvalifikationer som den første blandt os, men jeg kan forsikre, at vi ogsaa

¹ Overs. 1917—18. S. 17—23.

glæder os over Deres Blidhed og Venlighed, og at vi fremfor alt glæder os over, at De paa saa lykkelig en Maade formaar at bringe Videnskabsmandens Sandhedstrang og Retlinethed i Anvendelse paa Deres Forhold overfor Selskabet og dets Medlemmer.«¹

Otto Jespersen forelagde derefter Værket »Language, its Nature, Development and Origin«, som var tilegnet Vilhelm Thomsen, og han sluttede med en Tale, hvori Vilhelm Thomsen blev hyldet.

Den 29. December 1922 holdt Selskabet endnu et festligt Møde i Overværelse af Kongen og denne Gang i Anledning af Formanden for Carlsbergfondets Direktion, Kr. Erslevs 70-Aars Fødselsdag den 28. December. Præsidenten rettede en særlig Hilsen til Erslev, hvorefter denne forelagde: »Meddelelser om Rigsarkivet 1916—20«, og Aage Friis gav en Meddelelse om Frankrigs Stilling til Danmark i Juli 1870.

Spørgsmaal af Betydning vedrørende Reglerne for Valg af Præsident var i lang Tid ikke fremført. Den 9. Januar 1925 havde imidlertid en Kreds af Medlemmer stillet Forslag om Nedsættelse af et Udvalg til Overvejelse af og eventuelt Forslag til Ændring af Vedtægternes § 8, saaledes at Præsidenten skulde vælges for Valgperioden skiftevis ud af de to Klasser. Ved en Afstemning fik Forslaget $\frac{2}{3}$ Stemmer imod sig og var dermed forkastet.

Vilhelm Thomsen var flere Gange blevet genvalgt, sidst i 1924. Men i Oktober 1925 anmodede han, med Begrundelse i sin høje Alder og sit vaklende Helbred, om at blive fritaget for sit Hverv. »Det er kun efter gentagne alvorlige Overvejelser, at jeg nu har bestemt mig til dette Skridt og til saaledes at give Afkald paa en Virksomhed, der altid har været mig særlig kær, og som jeg i den Tid, det endnu maatte være mig forundt at leve, stedse kun vil tænke tilbage paa med inderlig Glæde og Taknemlighed.« Herpaa svarede Selskabet efter en enstemmig skriftlig Afstemning bl. a.:

»Selskabet forstaar vel, at Deres høje Alder og Hensynet til Deres Helbred kan gøre Dem betænkelig ved at bevare Deres Stilling som Præsident. Paa den anden Side mener Selskabet, at Præsidentens Betydning ikke i første Række ligger i Udførelsen af dette eller hint Arbejde, som paahviler ham, men i den Anseelse, han nyder som Videnskabsmand og som giver ham Autoritet som dansk Videnskabs Repræsentant overfor Indland og Udland. Vi behøver næppe at sige Dem, at Selskabets Medlemmer alle er enige om, at De i saa Henseende fyldestgør selv de videstgaaende Fordringer, der kan stilles til dets Formand. I Sammenligning dermed er det for Selskabet af underordnet Betydning, at Hensynet til Deres Helbred i den senere Tid jævnligen har forhindret Dem i at lede Møderne — saa meget mere som vi i Deres øvrige Ledelse af Selskabets Forretninger aldrig har mærket Spor af svigtende Evne.«

Vilhelm Thomsen tog herefter sin Ansøgning tilbage, idet han takkede Selskabet for den Sympati og Hæder, der var blevet ham til Del.

¹ Overs. 1921—22. S. 27—29.

Carlsbergfondets Direktions mangeaarige Formand Kr. Erslev trak sig fra 1. April 1926 tilbage fra sit Hverv, i hvilken Anledning Præsidenten i Mødet den 26. Marts takkede ham for den store Støtte, han ved sin Stilling havde ydet Selskabet og hele den danske Videnskab. Samtidig stillede Præsidenten Forslag om, at Selskabet, til Ophængning i sine Lokaler, lod udføre et Maleri forestillende et Møde af Carlsbergfondets Direktion i dens hidtilværende Sammensætning, med Kr. Erslev paa Formandspladsen. Selskabet sluttede sig dertil, og i Februar 1927 ophængtes det store Billede, udført af Maleren Herman Vedel (jvfr. S. 645).

Alder og Svaghed bandt den gamle Præsident mere og mere til Hjemmet, og den 19. November 1926 overværede Vilhelm Thomsen for sidste Gang et Møde i Selskabet. Han havde da været Medlem af Selskabet i 50 Aar, og paa selve Dagen, den 8. December, modtog han Selskabets Lykønskning.

En lignende Lykønskning modtog han paa sin 85-Aars Fødselsdag den 25. Januar 1927.

Vilhelm Thomsen afgang ved Døden den 12. Maj 1927, 85 Aar gammel. Selskabet modtog dette Budskab faa Dage efter Mødesæsonens Ophør. Men den 20. Maj holdtes et ekstraordinært Møde til Minde om Præsidenten, i hvilket Møde Kr. Sandfeld skildrede Vilhelm Thomsens Liv og Gerning, Otto Jespersen talte om ham som Lærer og Forsker, og Harald Høffding mindedes ham som Menneske og Ven. Til Slut omtalte E. N. Setälä, Helsingfors, Vilhelm Thomsens Betydning for finsk-ugrisk Sprogforskning og bragte en Hilsen fra Finland¹.

Af Otto Jespersens Mindeord skal blot følgende citeres:

»Vilh. Thomsens Liv har været rigt paa Anerkendelse og Hæder fra mange Sider. Alle, der har været i Berøring med hans Værker eller med ham selv personligt, har været enige om at højagte ham, og i mange Aar har han ubetinget staaet paa første Plads iblandt danske Videnskabsmænd, selvskrevet og ubestridt Præsident for Videnskabernes Selskab. Men ingen ydre Æresbevisning og ingen Hæder fra Kolleger og andre kunde faa Bugt med hans ydmyge Følelse af, hvor lidt et Menneske dog er i Stand til at udrette. Trods al hans Beskedenhed havde han jo nok en Følelse af sit eget Værd; men han søgte aldrig Berømmelse eller Hæder: Hæderen søgte ham, og han selv trængte aldrig sig selv eller sine Meninger frem. Han talte sjældent og nødigt om sig selv og sin egen Indsats i Videnskaben.«

Vilhelm Thomsens Begravelse overværedes af Kougen og bl. a. af et stort Antal af Selskabets Medlemmer. Ogsaa efter hans Død er hans Navn ved særlige Lejligheder blevet mindet af Selskabet.

¹ De fire Mindetaler er trykt i Overs. 1926—27. S. 87—135.

Til og med Vilhelm Thomsen havde — naar undtages de særlige Forhold med Otto Thott — samtlige Præsidenter været livsvarige, trods de indførte Love om Valg for kortere eller længere Tid. Seks af disse Præsidenter havde ved Døden været over 80 Aar. Nu indtraadte der heri en Forandring.

Paa Dagsordenen for Mødet d. 21. Oktober 1927 var optaget: Valg af Præsident. Under Drøftelsen heraf fremkom to Standpunkter. Det ene ønskede før Valget en Afgørelse af Spørgsmaalet om en Ændring af Vedtægterne, saaledes at det blev fastsat, om Genvalg kunde finde Sted efter en Periodes Udløb, og om Præsidenterne skulde veksle mellem de to Klasser. Skifte mellem Klasserne var dog allerede forkastet i Januar 1925, og et nyt Forslag om Genvalg eller ej kunde enten afgøres ved en Vedtægtsændring eller ved Indførelsen af en stiltiende Tradition. Det andet Standpunkt gik ud paa straks at stille Forslag om Personer og derefter drøfte disses Kvalifikationer. Eventuelt kunde den endelige Afstemning da finde Sted i det følgende Møde. Flertallet sluttede sig til det andet Standpunkt og ønskede ingen Vedtægtsændring, fordi Selskabet altid ifølge de gældende Vedtægter stod ganske frit hvert femte Aar. Der stillede nu Forslag om Professor N. E. Nørlund, som i samme Møde valgtes til Præsident.

13. NIELS ERIK NØRLUND var Professor i Lund, da han i 1916 valgtes til indenlandsk Medlem af Selskabet. Efter sin Tilbagevenden til Danmark i 1922 tog han virksomt Del i Selskabets Arbejde, blev Medlem af Kassekommissionen i 1924, afgav et anseeligt Antal Bedømmelser og Betænkninger og ydede en stor Indsats i Selskabets Komiteer for Opretholdelsen af det internationale Samarbejde. Som Præsident blev han Medlem af en Række Udvalg, saaledes som det i Tidens Løb var blevet Tradition, at Præsidenten tog Del i Udvalgsbehandlingen af vigtige Spørgsmaal af almindelig Karakter. Dette gjaldt især Behandlingen af Vedtægter. I Mødet den 2. December 1927 blev N. E. Nørlund saaledes som Præsident Medlem af et Udvalg til Drøftelse af Reglerne for Valg af nye Medlemmer. Dette Udvalgs Virksomhed blev i Foraaret 1928 stærkt forøget, idet flere Medlemmer stillede Forslag om Vedtægtsændringer, ligesom Sekretæren, Martin Knudsen, ønskede en samlet Revision og indsendte Forslag dertil. Der blev endvidere stillet det Forslag, at Medlemmerne før Valg af Præsident, Embedsmænd, Medlemmer af Carlsbergfondets Direktion og lignende vigtige Stillinger og Hverv skulde indsende Forslag om Personer, og at Navnene paa disse i Forvejen skulde være meddelt Medlemmerne. Fra anden Side blev der fremsat det Forslag, at Vedtægternes § 8 skulde fastslaa, at Præsidenten vælges paa 5 Aar, men at han ikke umiddelbart kan genvælges. Vedtægtsudvalget bad Præsidenten foranledige en Forhandling i Selskabet for at erfare dets Stilling til de principielle Spørgsmaal. I Selskabets Møde den 30. Marts 1928 forelagde N. E. Nørlund derpaa Forslag om en Vedtægtsændring, hvorefter Præsidenten ikke maatte genvælges. Under Drøftelsen blev ogsaa Spørgsmaalet om Skiften af Præsident mellem de to Klasser paany behandlet, og der udtaltes Betænkelighed ved at gøre et Skifte obligatorisk. Forhandlingen fortsattes i det følgende Møde og viste en stærk Forskel i Medlemmernes

N. E. NØRLUND
Fotografi.

Stilling til Sagen. Flere ønskede at fastholde den gældende Ordning, ifølge hvilken Genvalg kunde finde Sted efter en Femaarsperiodes Udløb. Andre ønskede bestemte Regler for Valgtidens Varighed, idet den gældende Vedtægt hævdedes i Realiteten ikke at stille Selskabet frit hvert femte Aar. Atter andre ønskede tvungent Skifte imellem Klasserne eller, uafhængigt deraf, en Fastsættelse af, at umiddelbart Genvalg ikke kunde finde Sted. Endelig drøftedes Spørgsmaalet om en eventuelt begrænset Funktionstids passende Varighed, f. Eks. 5 eller 10 Aar. Ved en Prøveafstemning forkastedes Forslaget om, at umiddelbart Genvalg ikke skulde være tilladt, medens det vedtoges at foretage en Ændring vedrørende Præsidentens Funktionstid i Almindelighed. Vedtægternes § 8 kom derfor atter til Behandling i Udvalget, men efter den stedfundne Drøftelse i Selskabet fandtes ingen Anledning til at fremsætte noget bestemt Forslag. Derimod havde Udvalget allerede tidligere vedtaget et af Præsidenten fremsat Forslag til Vedtægternes § 9, nemlig: »Valg af Selskabets Præsident og Embedsmænd undergives ordentligvis to Behandlinger, der foregaar med mindst 14 Dages Mellemrum. Genvalg kan dog foregaa ved første Behandling.« Dette var den eneste betydelige Forandring, der i Spørgsmaalet om Præsidenten kom til at adskille de i 1929 trykte nye Vedtægter fra de siden 1919 gældende. Den dobbelte Behandling af Valget medførte kun den lille Ændring i Vedtægternes § 8, at Valget skulde ske »ordentligvis i April Maaned« og ikke som hidtil »i det sidste Møde i April«.

Den 13. Marts 1931 blev Præsidenten Medlem af et Udvalg, hvis Nedsættelse var foreslaaet af Kassekommissionen, og som ifølge Beslutning den 10. April s. A. skulde være staaende og sammensættes af Præsidenten, Sekretæren (senere ogsaa Redaktøren), Klasseformændene og Kassekommissionens Formand. Hensigten var at opnaa en ensartet og mere samlet Behandling af Sager vedrørende Selskabets eventuelle Valg af Delegerede til Kongresser og andre Møder og Fastsættelse af Bevillinger dertil. Dette Udvalg betegnedes som »Repræsentationsudvalget«, men undertiden blev dog ogsaa andre Sager af Vigtighed, specielt naar de vedrørte Selskabets Økonomi, drøftet i dette Udvalg. Det kan nævnes, at Tanken om et saadant raadgivende Udvalg allerede havde været fremme ved Behandlingen af Vedtægtsforslaget 1887 (jvfr. S. 176).

Da N. E. Nørlunds Funktionstid var udløbet, drog han Konsekvensen af sit Standpunkt under Vedtægtsforhandlingerne i 1928, idet han i Mødet den 31. Marts 1933 meddelte Selskabet, at han ikke ønskede Genvalg. Den 21. April s. A. skete første Behandling af Præsidentvalget, og Selskabet samlede sig straks om et Medlem af den historisk-filosofiske Klasse. I Mødet 14 Dage senere, den 5. Maj 1933, valgtes Professor A. B. Drachmann til Præsident.

14. ANDERS BJØRN DRACHMANN havde siden Optagelsen som Medlem i 1903 været meget aktiv i Selskabets Anliggender, og ikke mindst havde Udviklingen af det internationale videnskabelige Samarbejde gennem Union Académique Internationale ligget ham stærkt paa Sinde. I de sidste tre Aar før Valget til Præsident havde han beklædt Tillidshvervet som Formand i den historisk-filosofiske Klasse og i en lang Aarrække, 1913—33, været Medlem af Carlsbergfondets Direktion, hvis Formand han var

A. B. DRACHMANN
Fotografi.

HOLGER PEDERSEN
Fotografi.

1926—33. Han var ved sit Valg 73 Aar gammel og kom paa Grund af Sygdom kun til at lede faa Møder som Præsident, sidste Gang den 15. December 1933. I September 1934 bad han sig paa Grund af Svagelighed fritaget for Varetagelsen af det ærefulde Hverv, hvad Selskabet med Beklagelse imødekom. A. B. Drachmann afgik ved Døden den 22. August 1935. Den 13. December s. A. talte Hans Ræder Mindeord om ham¹ og fremhævede med Rette hans klare Blik for, hvad det i hver enkelt Sag kom an paa, og i det hele taget de Evner hos A. B. Drachmann, der gjorde ham til den dygtige og energiske Administrator, som ydede saa meget til Gavn for Videnskaben og til Fremme af Selskabets Tarv.

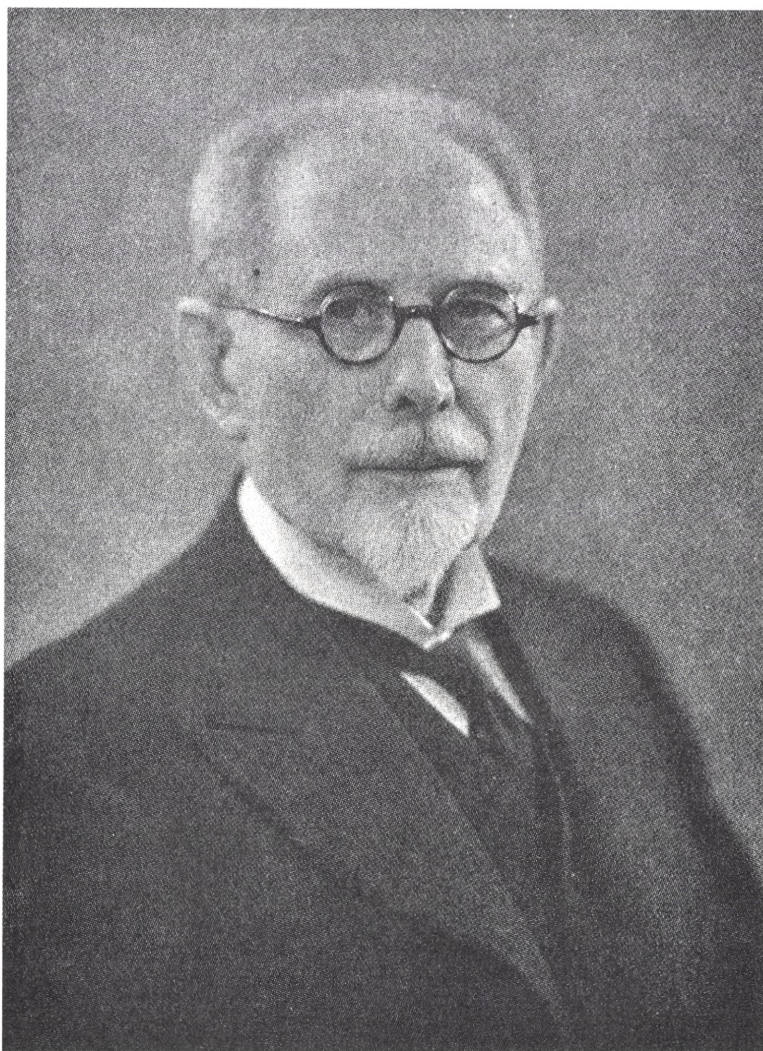
Ved første Behandling af Præsidentvalget den 2. November 1934 fremkom atter de tidligere omtalte principielle Spørgsmaal, og der stilledes bl. a. Forslag om Nedsættelse af et Udvalg til Drøftelse deraf. Dette sidste blev dog forkastet, og ligeledes afvistes et Ønske om Prøveafstemning mellem de opstillede Kandidater for ikke dermed faktisk at afgøre Sagen før den anden Behandling. Ved denne anden Behandling, der fandt Sted den 16. November 1934, valgtes atter et Medlem af den historisk-filosofiske Klasse, Professor Holger Pedersen, til Præsident.

15. HOLGER PEDERSEN blev valgt til Medlem i 1905. Kun sjældent forsøgte han Selskabets Møder, som Præsident ikke een Gang. I April 1934 blev han valgt til Formand for den historisk-filosofiske Klasse, et Hverv, han kun havde i et halvt Aar, før han valgtes til Præsident. Straks efter sit Valg erklærede Holger Pedersen, at han vilde trække sig tilbage til April 1938, naar A. B. Drachmanns Funktionstid vilde være udløbet, nemlig for at fremme Ønskeligheden af en regelmæssig femaarig Alternering mellem de to Klasser. I Holger Pedersens Præsidenttid indtraf i 1935 det første Møde udenfor Bruxelles af Medlemmerne af Union Académique Internationale, som Selskabet havde indbudt til København, hvor Holger Pedersen repræsenterede det. Den 5. Februar 1937 valgtes Præsidenten til Medlem af et Udvalg for Revision af Vedtægterne. Dettets Forslag til Revision fremlagdes i Selskabet den 22. April og 6. Maj 1938 af Holger Pedersen som Udvalgets Formand, hvorefter de nye Vedtægter blev trykt. Vedrørende Præsidentens Stilling var dog intet blevet forandret eller tilføjet i disse.

I Overensstemmelse med sin tidligere afgivne Erklæring meddelte Holger Pedersen den 28. Januar 1938, at han ønskede at træde tilbage som Præsident. Første Behandling af Valget fandt Sted den 25. Februar 1938 uden Diskussion af nogen Art. Ved den anden Behandling, den 25. Marts 1938, valgtes Professor S. P. L. Sørensen enstemmigt til Præsident.

16. SØREN PETER LAURITZ SØRENSEN havde været Medlem af Selskabet siden 1906. Han var som sin Forgænger meget virksom i Selskabets Arbejde og valgtes allerede i 1913 til Formand for den naturvidenskabelig-matematiske Klasse, et Hverv, han bestred i 25 Aar, indtil han valgtes til Præsident. Som Klasseformand havde han meget ofte ledet Møderne i Præsidenternes, særlig Vilh. Thomsens, Fraværelse, og han var saa-

¹ Trykt i Overs. 1935—36. S. 121—39.

S. P. L. SØRENSEN

Fotografi.

ledes velkendt med Selskabets Ledelse. Ligesom A. B. Drachmann kom ogsaa S. P. L. Sørensen paa Grund af Sygdom kun til at lede nogle faa Møder som valgt Præsident. Allerede den 12. Februar 1939 afgik han ved Døden. Meddelelse herom blev givet Selskabet i Mødet den 17. Februar, ved hvilken Lejlighed Johs. Hjelmslev som Klasseformand og Leder af Mødet holdt en kort Mindetale, i hvilken han bl. a. udtalte: »Alle, der har fulgt hans Virksomhed her blot en kortere Tid, vil vide, med hvilken inderlig Interesse han omfattede Selskabet. Mange er de Æresbevisninger, der strømmede ind over Professor Sørensen fra hele Verden og endnu i hans sidste Dage, saa hver Dag saa at sige bragte Bud om hans Ry; men ingen af disse, tror jeg, kan siges at have glædet ham mere end den, at han herhjemme blev valgt til Præsident i Videnskabernes Selskab. Det var et tungt Slag for ham, at den haarde Sygdom maatte tvinge ham tilbage fra de mange og store Tillidshværv, der rundt om havde haft Bud til hans rige Evner. Det dyrebareste, Videnskabernes Selskab, var hans sidste Skanse, inden Døden tog sit Bytte. Den dybe Kærlighed, der prægede hans Virke i Selskabet, gav sig ofte Udtryk, og i den sidste tunge Tid var det altid Haabet om en Gang igen at faa Kræfter til helt og fuldt at genoptage det, der lyste op i hans Sind¹.« Den egentlige Mindetale om S. P. L. Sørensen holdtes af Niels Bjerrum den 20. Oktober 1939².

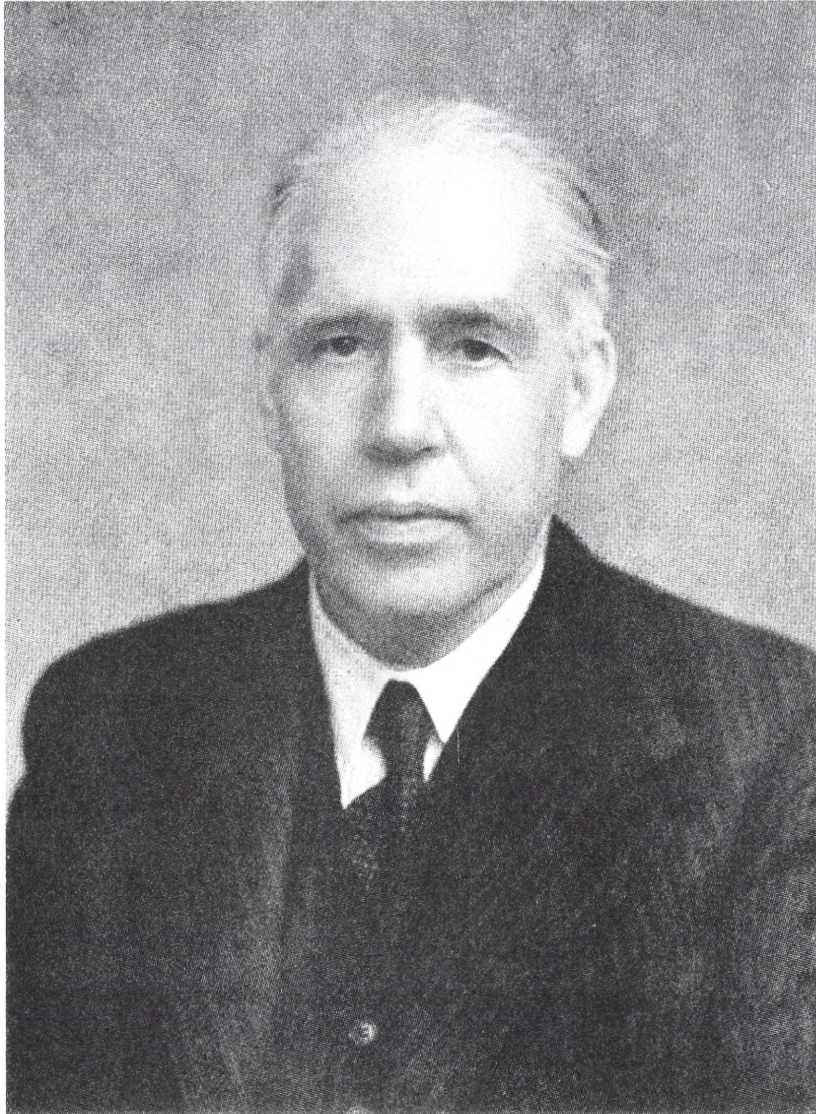
Da S. P. L. Sørensen var blevet Præsident, fremsatte han det Ønske, at det førnævnte Repræsentationsudvalg i Fremtiden kunde benyttes som raadgivende Udvalg ogsaa med Hensyn til Selskabets almindelige Anliggender, naar Præsidenten mente, at der var Anledning dertil. Med Udvalgets Billigelse meddelte S. P. L. Sørensen da den 21. Oktober 1938, at Repræsentationsudvalget fremtidig vilde blive kaldt: »Selskabets staaende Udvalg«. Det staaende Udvalg skulde ikke opfattes som et af Selskabet nedsat Udvalg, men som et Udvalg, der havde sit Udspring i det historiske »Præsidium«, og ligesom dette kun var et raadgivende Udvalg, som Præsidenten, i det Omfang han fandt det fornødent, selv havde valgt at raadføre sig med, samlet eller delt. Der var saaledes kun Tale om Indførelse af en Praksis, ikke om Fastsættelse af et Organ med bestemt afgrænset Bemyndigelse.

Efter S. P. L. Sørensens kortvarige Præsidium samledes Opmærksomheden om Valg af Professor Niels Bohr. Efter Valgets første Behandling den 17. Marts 1939 rettede Selskabet en »officiel« Anmodning til Niels Bohr, der den Gang opholdt sig i De Forenede Stater, om at ville modtage Valg. Efter et bekræftende Svar herpaa valgtes Niels Bohr enstemmigt til Præsident i Mødet den 31. Marts 1939.

17. NIELS HENRIK DAVID BOHR valgtes som 31-aarig til Selskabets Medlem i 1917. I Modsætning til en Række af de tidligere Præsidenter havde han ikke haft noget Tillidshverv i Selskabet; men Antallet af de af ham forelagte eller bedømte Afhandlinger var meget stort. I December 1931 havde Selskabet enstemmig tildelt ham Æresboligen paa Gl. Carlsbergs Hovedbygning efter Harald Høffdings Død. I det første Møde, ved hvilket Niels Bohr efter sin Hjemkomst var til Stede som Præsident, mindedes

¹ Overs. 1938—39. S. 38

² Overs. 1939—40. S. 51—87.

NIELS BOHR
Fotografi.

han S. P. L. Sørensen og udtalte bl. a.: »Alle havde vi glædet os til, at Professor Sørensen skulde have ledet vort snart 200 Aar gamle Selskab og ikke mindst været vor Talsmand ved Jubilæet for dets Stiftelse, hvortil netop han, der gennem sin lange Deltagelse i Selskabets Ledelse har bidraget saa meget til at vogte og hævde dets ærværdige Traditioner, havde Forudsætninger som næppe nogen anden.« Som Præsident har Niels Bohr deltaget i alle Selskabets Møder og Forhandlinger. Ved flere Lejligheder har han paa Selskabets Vegne givet Udtryk for dettes Hengivenhed og Taknemmelighed overfor dets Protektor, Christian X (jvfr. Side 228 f.). Da Kongen den 15. Marts 1940 overværede Mødet i Selskabet, nævnede han, at det var første Gang, han overværede et Møde i den nuværende Præsidents, Niels Bohrs, Tid, og han udtalte sin Overbevisning om, at Selskabets Ledelse var i gode Hænder. Ubestridt staar Niels Bohr paa Førstepladsen indenfor dansk Videnskab, saaledes som det ogsaa i Selskabet blev udtalt ved hans Valg i 1939: »Særlig Motivering for Forslaget tør anses for overflødig.« Ingen vil tvivle om, at det i den nuværende Situation har en ganske særlig Betydning, hvem der har Ledelsen af Selskabet.

I Selskabets nugældende Vedtægter indledes Kapitlet om dets Ledelse med Ordene: »I Spidsen for Selskabet staar en Præsident.« Siden 1839 har der i Vedtægterne intet været nævnt om Præsidentens Kvalifikationer. Der stilledes intet Krav om, at det skulde være en Videnskabsmand, eller at han skulde være Medlem af Selskabet, saaledes som det dog til Dels var fordret i det kgl. Reskript af 5. Oktober 1774 og senere i Vedtægterne 1776 og 1796. I Selskabets første Hundredaar lagdes der størst Vægt paa, at Præsæs' Person og Embede »ere sær distinguerede og give ham Adgang til Os [Kongen]«. I det andet Hundredaar, da Fornemheden havde kulmineret med Kongepræsidenten, og Selskabet stod helt frit ved Valget, fik den anden Betingelse Overvægten, at Præsæs skulde »have Indsigt i Videnskaber«, være en Mand »af udmærket Talent og Kundskaber«. Efterhaanden adskiltes de to Fordringer helt fra hinanden, saaledes at dette sidste nu betragtes som den eneste selvfølgelige Forudsætning, hvoraf tillige naturligt følger, at Præsidenten maa vælges blandt Selskabets egne indenlandske ordentlige Medlemmer.

PRÆSIDENTER

Fortegnelsen omfatter alle Præsidenter for Aarene 1742—1942. For hver Person gives almindeligvis følgende Oplysninger i den nævnte Rækkefølge: Funktionstid; fulde Navn; Datoer for Valg og for Fratrædelse event. ved Død); kort Angivelse af Titel og Embede ved Tiden for Valget, med Angivelse af Medlemsnummer i Fortegnelsen (S. 355 ff.).

1. 1742—1763	2. 1763—1770
HOLSTEIN, JOHAN LUDVIG	THOTT, OTTO
13. Nov. 1742	Febr. 1763
†29. Jan. 1763	Dec. 1770
Lensgreve, Oversekretær i Danske Kancelli (3).	Lensgreve, Oversekretær i Danske Kancelli (Æresmedlem Nr. 2).

1770—1776
Ingen Præsident.

3. 1776—1780
HJELMSTIERNE, HENRIK
29. Marts 1776 †18. Juli 1780
Gehejmeraad, Justitiarius i Højesteret (2).
4. 1780—1788
LUXDORPH, BOLLE WILLUM
3. Nov. 1780 †13. Aug. 1788
Gehejmeraad, Førstedeputeret i Danske
Kancelli (25).
5. 1788—1797
BERNSTORFF, ANDREAS PETER
14. Nov. 1788 †21. Juni 1797
Greve, Gehejmestatsminister, Chef for
det udenlandske Departement. (Ikke forud
Medlem, *28. Aug. 1735.)
6. 1797—1831
SCHIMMELMANN, ERNST HEINRICH
27. Okt. 1797 †9. Febr. 1831
Greve, Stats- og Finansminister (Æres-
medlem Nr. 21).
7. 1831—1838
HAUCH, ADAM WILHELM
4. Marts 1831 †26. Febr. 1838
Overkammerherre, Overhofmarskal (85).
8. 1838—1848
CHRISTIAN FREDERIK
9. Marts 1838 †20. Jan. 1848
Arveprins til Danmark, senere Christian
VIII. (Ikke forud Medlem, *18. Sept.
1786.)
9. 1848—1860
ØRSTED, ANDERS SANDØE
11. Febr. 1848 †1. Maj 1860
Assessor i Højesteret, Gehejmestatsmini-
ster (125).

63

1860—1867
Ingen Præsident.

10. 1867—1886
MADVIG, JOHAN NICOLAI
26. April 1867 †12. Dec. 1886
Dr. phil., Professor (171).
11. 1888—1909
THOMSEN, HANS PETER JÜRGEN JULIUS
18. Maj 1888 †13. Febr. 1909
Dr. med. & phil., Professor (218).
12. 1909—1927
THOMSEN, VILHELM LUDVIG PETER
19. Marts 1909 †12. Maj 1927
Dr. phil., Professor (247).
13. 1927—1933
NØRLUND, NIELS ERIK
21. Okt. 1927 5. Maj 1933
Dr. phil., Professor (338).
14. 1933—1934
DRACHMANN, ANDERS BJØRN
5. Maj 1933 16. Nov. 1934
Dr. phil., Professor (308).
15. 1934—1938
PEDERSEN, HOLGER
16. Nov. 1934 25. Marts 1938
Dr. phil., Professor (313).
16. 1938—1939
SØRENSEN, SØREN PETER LAURITZ
25. Marts 1938 †12. Febr. 1939
Dr. med., phil. & techn., Professor (315).
17. 1939 ff.
BOHR, NIELS HENRIK DAVID
31. Marts 1939
Dr. jur., phil., scient. & techn., Professor
(340).

SYNOPTISK OVERSIGT OVER PRÆSIDENTERS OG EMBEDSMÆND
FUNKTIONSTIDER

Aar	Præsident 1742 ff.	Aar	Sekretær 1742 ff.	Aar	Arkivar 1815-69 Redaktør 1869 ff.	Aar	Kasserer 1795 (1815) ff.	Aar
1742		1742		1742		1742		1742
1750	J. L. Holstein	1750		1750		1750		1750
1760		1760	H. Henrichsen (Hielmstjerne)	1760		1760	[Sekretæren]	1760
1770	Otto Thott	1770		1770		1770		1770
	Vakance							
1780	H. Hielmstjerne	1780		1780	[Sekretæren]	1780	[Præsidenten]	1780
	B. W. Luxdorph		C. F. Jacobi				[Sekretæren]	
1790	A. P. Bernstorff	1790		1790		1790		1790
1800		1800	P. C. Abildgaard	1800		1800	C. F. Jacobi	1800
1810	E. H. Schimmelmann	1810	Th. Bugge	1810		1810	Th. Bugge	1810
1820		1820		1820	E. N. Viborg	1820	C. F. v. Schmidt- Phiseldeck	1820
					Vakance			
1830	A. W. Hauch	1830	H. C. Ørsted	1830		1830		1830
1840	Prins Christian Frederik (Christian VIII)	1840		1840	J. F. Schouw	1840	L. Engelstoft	1840
1850	A. S. Ørsted	1850		1850		1850	C. T. Engelstoft P. Pedersen	1850
1860	Vakance	1860	J. G. Forchhammer	1860	J. N. Madvig	1860		1860
1870	J. N. Madvig	1870	Japetus Steenstrup	1870	J. L. Ussing	1870	J. Th. Reinhardt	1870
1880		1880		1880		1880		1880
	Vakance						C. F. Lütken	
1890		1890		1890	Vilh. Thomsen	1890		1890
1900	Jul. Thomsen	1900	H. G. Zeuthen	1900		1900	F. V. A. Meinert	1900
1910		1910		1910	J. L. Heiberg	1910		1910
1920	Vilh. Thomsen	1920		1920		1920	W. L. Johannsen	1920
1930	N. E. Nørlund	1930	Martin Knudsen	1930	Dines Andersen	1930	Niels Bjerrum T. Bonnesen	1930
	A. B. Drachmann Holger Pedersen S. P. L. Sørensen							
1940		1940		1940	Will. Norvin	1940		1940
1942	Niels Bohr	1942		1942	Vakance L. L. Hammerich	1942	Jakob Nielsen	1942